

Національна академія педагогічних наук України
Інститут педагогіки НАПН України

Л. В. Галаєвська

**ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДІВ
КОМПЕТЕНТІСНО ОРІЄНТОВАНОГО
НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ
В ГІМНАЗІЯХ І ЛІЦЕЯХ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Методичні рекомендації
Виробничо-практичне видання

Електронне видання

Видавничий дім «Освіта»

Київ - 2024

Рекомендовано до друку вченою радою
Інституту педагогіки НАПН України
(протокол № 14 від 28 грудня 2023 року)

Рецензенти:

Рудюк Тетяна Вікторівна, докторка педагогічних наук, доцент, професорка кафедри української мови, методики її навчання та перекладу Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя;

Стрижньова Ірина Вікторівна, викладачка української мови та літератури Київського фахового коледжу транспортної інфраструктури.

Галаєвська Л. В. Застосування методів компетентнісно орієнтованого навчання української мови в гімназіях і ліцеях в умовах воєнного стану: методичні рекомендації. [Електронне видання]. – Київ: Видавничий дім «Освіта», 2024. – 62 с.

ISBN 978-966-983-502-4

У методичних рекомендаціях представлено теоретично-практичні аспекти застосування методів компетентнісно орієнтованого навчання української мови. Запропоновано зразки вправ і завдання, які реалізують теоретичні положення методики застосування методів компетентнісно орієнтованого навчання української мови в гімназіях і ліцеях в умовах воєнного стану.

Методичні рекомендації можуть бути використаними в освітньому процесі закладів загальної середньої та вищої педагогічної освіти.

ISBN 978-966-983-502-4

© Інститут педагогіки НАПН України, 2024

© Видавничий дім «Освіта», 2024

© Галаєвська Л.В., 2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
1. Компетентнісно орієнтоване навчання української мови у працях вітчизняних лінгводидактів.....	6
2. Поняттєвий апарат.....	9
3. Методи у компетентнісній парадигмі навчання української мови.....	11
3.1 Розповідь учителя.....	13
3.2 Бесіда.....	15
3.3 Спостереження над мовою.....	18
3.4 Робота з підручником.....	19
3.5 Метод вправ.....	20
3.6 Ситуаційний метод.....	31
3.7 Метод проєктів.....	38
Зразки компетентнісно орієнтованих вправ і завдань.....	44
Висновки.....	57
Література.....	59

ВСТУП

Наслідки військової агресії РФ в Україні суттєво змінили життя громадян на всіх рівнях – від окремих осіб і родин й до держави загалом. У світлі цих подій науково-педагогічна спільнота має об'єднатися для ефективного протистояння ворогові на освітньому фронті. Цей фронт, переконані, є не менш важливим, ніж воєнний, де наші захисники героїчно борються за нашу землю та її майбутнє, особливо майбутнє наших дітей.

Українські педагоги й науково-педагогічні працівники зіткнулися з новою надзвичайною проблемою, що потребує негайного та ефективного вирішення, – забезпечення функціонування системи освіти на всіх її рівнях у контексті воєнного стану. Особливої уваги потребує організація освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти.

У зв'язку з сучасними соціальними викликами, спричиненими глобалізацією, процесами європеїзації, поширенням тенденцій відкритого суспільства, інформатизацією та інноваціями у всіх галузях, наростає потреба у посиленні вимог до змісту та якості освіти. Від початку повномасштабного вторгнення росії на територію України особливо гострою стала проблема ефективної організації освітнього процесу, спрямованого на формування компетентного мовця – патріота своєї держави, який поважає державну мову, користується нею та стежить за її розвитком.

В Україні на сьогодні діє правовий режим воєнного стану, що створює не тільки специфічні умови для освітнього процесу, але і свідчить про пряму загрозу життю та здоров'ю всіх його учасників. Очевидно, такі або подібні умови можуть виникати і у майбутньому, що обумовлює необхідність досконалого вивчення таких умов і дослідження можливостей організації при цьому освітнього процесу.

З огляду на нинішні реалії виникла потреба в адаптації методів навчання української мови до процесу навчання в умовах війни [31, с. 90]. Державна служба якості освіти в межах проєкту «Супровід урядових реформ в Україні»

(SURGe) разом з командою підтримки реформ Міністерства освіти та науки України рекомендують у навчанні української мови в умовах воєнного стану зосередити роботу на чотирьох видах мовленнєвої діяльності – слуханні, говорінні, читанні, письмі; орієнтуватися на види мовленнєвої діяльності, а не на конкретні теми чи твори; збільшити кількість творчих завдань задля підтримки емоційного стану дітей (<https://sqe.gov.ua/yak-organizuvati-vikladannya-navchaln/>).

Життя й освітній процес під час війни знаходять відображення у виборі способів навчання. Педагогові необхідно дібрати ефективні методи відповідно до конкретної ситуації, врахувати життєві обмеження, обставини, психоемоційний стан і потреби учнів.

Вважаємо, що дібрані педагогами-словесниками методи мають забезпечити максимально рівний доступ до процесу навчання для всебічного розвитку учасників освітнього процесу, які потрапили в украй складні життєві обставини через війну.

За допомогою методів здобувачі освіти мають не тільки здобути знання, а й набути соціального та комунікативного досвіду, сформувати систему цінностей, визначених у державних документах, що відповідатиме запитам суспільства в умовах воєнного стану.

1. Компетентнісно орієнтоване навчання української мови у працях вітчизняних лінгводидактів

Державні документи метою освіти визначають «всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства...» [22]. Відповідно основним орієнтиром освітнього процесу є особистість, здатна до саморозвитку. Реалізації мети сприяє впровадження компетентнісного підходу, призначення якого полягає у формуванні в здобувачів освіти низки компетентностей і наскрізних умінь, забезпеченні умов для саморозвитку особистості.

Ефективним шляхом життєво адекватного опанування української мови визнане компетентнісне навчання.

Проблеми компетентнісно орієнтованого навчання української мови як найефективнішої технології її опанування досліджено в роботах Н. Бондаренко, Н. Голуб, О. Горошкіної, Т. Грубої, О. Караман, С. Карамана, В. Нищети, В. Новосьолової, С. Омельчука, М. Пентилюк, Л. Попової, О. Савченко, В. Сидоренко, І. Хом'яка та інших науковців. Проблеми компетентнісно орієнтованого навчання неодноразово обговорювали на круглих столах, організованих відділом навчання української мови та літератури Інституту педагогіки НАПН України.

У Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти компетентнісний підхід визначено як спрямованість навчально-виховного процесу на досягнення результатів, якими є ієрархічно підпорядковані ключові, загальнопредметна і предметна (галузева) компетентності [21].

Держстандарт тлумачить компетентнісний підхід як «спрямованість навчально-виховного процесу на досягнення результатів, якими є ієрархічно підпорядковані ключова, загальнопредметна і предметна (галузева) компетентності» [21].

Упровадження компетентнісного підходу в сучасний освітній процес зумовлює посилення прикладного характеру мовної освіти, що уможливорює

використання теоретичних знань як практичного засобу розв'язання проблем, застосування досвіду успішних дій у конкретних ситуаціях, переорієнтування з процесу на результат освіти в діяльнісному вимірі.

О. Пометун дещо конкретизує визначення, акцентуючи на структурі компетентності. На думку дослідниці, «компетентнісний підхід – це спрямованість освітнього процесу на формування та розвиток ключових (базових, основних) і предметних компетентностей особистості. Результатом такого процесу буде формування загальної компетентності людини, що є сукупністю ключових компетентностей, інтегрованою характеристикою особистості. Така характеристика має сформуватися в процесі навчання і містити знання, уміння, ставлення, досвід діяльності й поведінкові моделі особистості» [35, с. 43-44]. Звідси випливає, що компетентнісний підхід спрямований на забезпечення якості освіти відповідно до потреб сучасного суспільства, що корелюється як із потребами особистості учня інтегруватися в соціум, так і з потребами суспільства використати особистісний потенціал людини.

За визначенням О. Савченко, компетентнісна освіта – це «особистісно-діяльнісна, результативна освіта» [38, с. 137].

Компетентнісний підхід – це спрямування навчально-виховного процесу на формування й розвиток ключових (базових) і предметних компетентностей [38, с. 137].

Як слушно стверджує Н. Голуб, «компетентнісний підхід висуває не інформованість учня, а вміння розв'язати проблеми, що виникли в конкретних ситуаціях, за допомогою здобутих знань і набутих умінь» [12, с. 10], зокрема таких:

- 1) пізнання світу й формування власної картини його;
- 2) міжособистісна взаємодія;
- 3) оцінювання чужих і власних вчинків;
- 4) споживацьке й естетичне оцінювання;

5) виконання різних соціальних ролей (громадянина, члена сім'ї, пасажера, покупця, клієнта, глядача, жителя міста, друга та ін.);

6) здійснення певного вибору (мотиву, рішення, професії, стилю життя, способу розв'язання конфлікту тощо);

7) захист особистих інтересів, інше.

Компетентність як складне утворення поєднує такі складники: готовність визначати цілі, планувати власні дії, оцінювати власну діяльність, здійснювати рефлексію. Це передбачає залучення учнів у процесі навчання до низки дій, зокрема зрозуміти, застосувати, аргументувати, довести, проілюструвати прикладами, продемонструвати, оцінити, побудувати, розвинути, трансформувати тощо.

Компетентнісно орієнтована методика спрямовує зусилля вчителів на розвиток в учнів способів мислення (креативності, логічного, критичного мислення, вміння визначати проблеми і розв'язувати їх, оцінювати факти, явища, події, висловлювати власне ставлення), умінь працювати з інформацією, працювати в команді.

Поняттєвий апарат компетентнісного підходу, як зазначає Н. Бондаренко, пройшов тривалий етап становлення. Філософи й дидакти здавна розрізняли знання (компетенцію) та їх реалізацію (діяльність). Щоб навчитися добре малювати, розв'язувати задачі, говорити, читати, грамотно писати тощо, людина повинна здобути відповідні знання й набути вмінь їх застосовувати [4, с. 2-3].

Дослідниця визначає компетенцію як «суспільно запитаний рівень знань, умінь і навичок у певній сфері діяльності людини, а компетентність – набута в процесі навчання інтегрована здатність особистості, що включає знання, вміння і навички, досвід, цінності, емоції, ставлення, які можуть цілісно реалізовуватися на практиці» [4, с. 2-4].

Отже, компетентність не обмежується сферою знань, умінь і навичок, вона формується на ґрунті особистого досвіду їх засвоєння, набуття, використання й застосування. Компетентність передбачає постійне розширення

й поглиблення знань, удосконалення вмінь відповідно до нових досягнень науки і практики.

Орієнтування на компетентності, як стверджує Н. Голуб, не означає відмову від знань і вмінь, а передусім переформатування цих компонентів, надання їм функцій, дієвості [12, с. 7].

Аналіз і синтез наукових студій уможлиблює такий висновок: усвідомлене впровадження компетентісно орієнтованої мовної освіти у здобувачів освіти потребує переосмислення цілей мовної освіти крізь призму компетентностей.

2. Поняттєвий апарат

Класично *метод* визначають як «спосіб упорядкованої взаємозв'язаної діяльності вчителя й учнів, спрямованої на досягнення цілей і реалізацію змісту освіти», акцентуючи на двоєдиній спільній діяльності педагога й здобувачів освіти у процесі навчання, яка включає, з одного боку, викладання вчителя, і, з другого, – учіння учня [2, с. 46].

В уточненій версії *метод* розглядають як спосіб роботи, що охоплює всю її й застосовується для з'ясування суті питання, розкриття змісту матеріалу, тоді як прийом придатний лише для окремих дій [2, с. 53].

Метод навчання – основна категорія методики навчання в будь-якій галузі освіти, а сукупність методів навчально-пізнавальної діяльності становить методологію навчання. Поняття «методологія навчання мови» використано в праці «Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання» [23, с. 141].

Основними, найбільш суттєвими ознаками методу, за С. Бондар, є такі: метод навчання – спосіб одержання інформації та оволодіння учнями вміннями і навичками; спосіб спільної діяльності вчителя й учнів, керівництва навчально-пізнавальною діяльністю учнів; сукупність упорядкованих прийомів, дій, операцій, достатніх для одержання результатів спільної діяльності вчителя та

учнів; спосіб і форма руху змісту навчального матеріалу за правилами індуктивної чи дедуктивної логіки його розгортання; спосіб і рівень руху пізнавальної самостійності й активності учнів, спосіб стимулювання та мотивації учіння, спосіб емоційних переживань, спосіб формування оцінних суджень [3, с. 492–493].

Зокрема, в «Словнику-довіднику з української лінгводидактики» зазначено, що методи навчання – «упорядковані способи взаємопов'язаної взаємодії вчителя й учнів, спрямовані на розв'язання навчально-виховних завдань, реалізацію вимог чинних навчальних програм» [29, с. 144].

Попри різні дефініції методу їх об'єднує розуміння цього поняття як складного багатовимірного багатокомпонентного структурованого утворення, дидактичної категорії, похідної від моделі, типу, напрямку навчання.

Завдання методів – досягти результатів, визначених метою навчання. Аналіз літератури засвідчує, що методам властиві такі функції: «освітня,

або навчальна, виховна, розвивальна, спонукальна, або мотиваційна, та контрольна-корекційна, які реалізуються через систему методів і прийомів навчання.

Освітня, або навчальна, функція забезпечує засвоєння учнями знань з предмета, формування у них стійких умінь і навичок.

Реалізуючи виховну функцію, методи сприяють становленню системи цінностей, моральних якостей, переконань, світогляду.

Розвивальна функція забезпечує активізацію пізнавальної діяльності учнів, їх загальний і розумовий розвиток, удосконалення вмінь виконувати основні мисленнєві операції.

Спонукальна, або мотиваційна, функція методів полягає в розкритті й усвідомленні учнями життєвої необхідності й значущості виучуваного, стимулюванні, підтриманні й зміцненні інтересу учнів до предмета, прагнення здобувати знання й набувати вмінь застосовувати їх на практиці.

Контрольно-корекційна функція дає можливість моніторити й коригувати процес засвоєння учнями знань, формування вмінь і навичок, вчасно попереджувати, помічати й усувати помилки» [4, с. 2-6].

Кожен *метод* має внутрішню структуру і *складається з системи прийомів*.

За Н. Бондаренко, прийом – це складник методу, його структурний елемент, простіший за будовою і функцією. Він є засобом реалізації методу через окремий пізнавальний акт, конкретні дії вчителя й учнів. Метод включає декілька прийомів. Так, метод розповіді може складатися з таких прийомів: визначення й пояснення (з'ясування) понять, порівняння, аналогії, алгоритму, інше. [4, с. 7].

Повноцінна реалізація компетентнісного підходу до навчання української мови передбачає доцільне застосування компетентнісно орієнтованих засобів навчання. «Засіб навчання, по перше дає змогу досягати визначеної освітньо-розвивальної мети, по-друге, сприяє засвоєнню здобувачами освіти знань, набуттю ними досвіду певного виду діяльності, вмотивовує пізнавальну діяльність учнів» [37, с. 2-3].

3. Методи у компетентнісній парадигмі навчання української мови

Новий етап у розвитку шкільної освіти пов'язаний з упровадженням компетентнісного підходу до формування змісту та організації навчального процесу. Це вимагає певного підвищення професійної майстерності вчителя, дозброєння його новими знаннями, сучасними компетенціями, методами і технологіями, які б дозволили йому перебудувати освітній процес відповідно до нових вимог і підходів.

Компетентнісна освіта зорієнтована на практичні результати, досвід особистої діяльності, формування ставлень дитини, що зумовлює принципові зміни в організації навчання, яке стає спрямованим на розвиток конкретних цінностей і життєво необхідних знань і умінь учнів.

Як уже зазначалось, під поняттям компетентісно орієнтованого навчання розуміють спрямованість освітнього процесу на формування й розвиток ключових (надпредметних) і предметних компетентностей особистості.

Отже, основними складовими компетентності учнів, є, по-перше, знання, але не просто інформація, а швидко змінювана, динамічна, різноманітна, що потрібна для здійснення тієї чи іншої діяльності чи розв'язання певного кола пізнавальних і життєвих завдань. Учні також треба навчитись її знайти, відсіяти від непотрібної, перевести у досвід власної діяльності.

По-друге, здобувачам освіти потрібні уміння застосувати це знання в конкретній ситуації й розуміння, яким чином це зробити, для якого знання який метод потрібний, яка ситуація чого вимагає.

В умовах компетентісної парадигми навчання, як зазначає О. Горошкіна, запровадження вектор освітнього процесу, що впродовж багатьох років базувався на знаннях, змінився; навчання стає практико орієнтованим [17, с. 24].

У цьому контексті особливої актуальності набуває проблема розроблення ефективних механізмів формування компетентного учня, готового повноцінно соціалізуватися, бачити своє місце в суспільстві, впливати на нього й активно долучатися до всіх його процесів. Пріоритетним завданням стає пошук оптимальних методів і прийомів формування ключових компетентностей здобувачів освіти в процесі навчання української мови [18, с. 35].

Дослідниця О. Кучерук зазначає, що перехід від інформаційно-репродуктивних методів до реалізації антропоцентричної моделі організації освітнього процесу забезпечується застосуванням різних методів, орієнтованих на інтереси особистості, підвищення мотивації учіння, спрямованих на активізацію навчання, самоосвіту, розвиток внутрішньої культури, творчої мовленнєво-мисленнєвої діяльності, вироблення навичок ефективного спілкування та ін., тобто не на окремі знання і вміння, а на формування компетентної особистості, суттєвим показником якої була б її духовність [24, с. 60].

На важливості методу в освітньому процесі наголошували відомі педагоги О. Біляєв, С. Гончаренко та ін. «Метод дисциплінує пошук істини, заощаджує сили і час (якщо він правильний), дає можливість рухатися до мети найкоротшим шляхом. Справжній метод не лише слугує своєрідним компасом, за яким суб'єкт пізнання і дії прокладає свій шлях, а й допомагає уникнути помилок», – писав С. Гончаренко [15, с. 487]. Це пояснює інтерес дослідників до проблеми добору методів навчання.

Компетентнісне перефокусування освітньої галузі не могло не вплинути на глибинну трансформацію мети і змісту навчання, яким увідповіднюються методи.

Вправне використання методу перетворює учня з об'єкта на суб'єкт навчання, наближує освітній процес до умов і потреб реального життя, надає йому справжності, значущості, мотивованості, цілеспрямованості, результативності.

3.1 Розповідь учителя

Розповідь учителя – зв'язний усний виклад змісту навчального матеріалу, ілюстрований і підтверджений зрозумілими прикладами та наочністю. Завдання словесника – мотивувати учнів нестандартним початком, порушити проблему й підказати способи її розв'язання; цікаво, змістовно, доказово, переконливо, логічно послідовно й дохідливо викласти матеріал, супроводжуючи його добором прикладів та демонстрацією наочності; виділити головне, зосередити на ньому увагу учнів, підсумувати викладене; показати і роз'яснити зразки практичної діяльності; провести інструктаж, розкриваючи мотиви й особливості прийомів практичної діяльності.

Розповідь педагога може бути повідомлювальною, описовою, пояснювальною чи проблемною. Її можна будувати, використовуючи для розкриття теми індукцію та дедукцію (почергово та в поєднанні), розбір прикладів, аналіз таблиць, схем, ілюстрацій тощо.

Під час розповіді педагог-предметник, поділяючи матеріал на логічно завершені частини, викладає його порційно, послідовно, описує факти, явища, пояснює, з'ясовує їх суть, аналізує, обґрунтовує, встановлює взаємозв'язки і взаємовідношення між явищами, використовуючи міркування для розкриття причинно-наслідкових зв'язків і залежностей; систематизує, узагальнює подану інформацію, формулює висновки.

У своїй розповіді педагог може використовувати елементи частково-пошукового методу, коли учні відповідають на звернені до них запитання (тоді розповідь переходить у розповідь-бесіду), розв'язують проблемні пізнавальні задачі, виконують різні завдання. Засвоєння учнями матеріалу вчитель організовує, застосовуючи спеціальні прийоми, як-то: смислове групування, виділення головного, складання плану відтворення знань, інше.

Під час розповіді педагога здобувачі освіти можуть простежити вияв відомих їм закономірностей на новому мовному матеріалі; доповнити розповідь педагога заздалегідь підготовленими виступами, поясненнями, розповідями, обґрунтуваннями на основі раніше здобутих знань; систематизувати викладений учителем матеріал, зробити самостійні висновки тощо. Творче продуктивне застосування навчальних монологів убачається у все більшій методичній обумовленості їх як за обсягом, так і за способом і функцією.

Характерними ознаками методу є вербальний виклад педагогом і учнями навчального матеріалу; опис фактів, явищ, пояснення; домінування виконавської діяльності учнів (спостереження, слухання, читання, запам'ятовування, повторення, виконання дій за зразком, робота з інфографікою, вирішення типових завдань; спорадичних проблемних ситуацій); контроль і оцінка якості відтворення знань тощо.

Метод розповіді реалізує такі функції: основні – комунікаційну, мисленнєву, мотиваційну, навчальну; супутні: розвивальну, виховну, спонукальну, контрольню-корекційну.

Алгоритм застосування методу передбачає такі дії: 1) повідомити навчальний матеріал; дати опис, пояснення для запам'ятовування або

використання під час виконання завдань і вправ; 2) дібрати й застосувати прийоми спонукання і впливу; 3) показати зразки дій на прикладах; 4) здійснити контроль і дати оцінку знань і умінь за якістю відтворення засвоєного.

Позитивними сторонами розповіді вчителя є те, що вона дає змогу надати учням необхідну інформацію, послідовно, систематизовано викласти матеріал, виокремити основне, найістотніше, найважливіше, зосередити на ньому увагу учнів, мотивувати їх, стимулювати їхню пізнавальну активність, самоосвітню діяльність, заощадити навчальний час. Метод забезпечує передавання учням нової навчальної інформації, її осмислення, запам'ятовування, засвоєння на рівні сприймання.

3.2 Бесіда

Оскільки основною діяльністю здобувачів освіти є навчання, то лише за допомогою добору раціональних методів навчання та їх якісної реалізації відбувається засвоєння здобувачами освіти знань та формування умінь і навичок, а також становлення світогляду, розвиток здібностей, реалізація освітньої, виховної та розвивальної функцій навчання.

У теорії і практиці навчання важливе місце посідають словесні методи навчання, зокрема бесіда.

Бесіда – метод навчання, за якого педагог-предметник, спираючись на знання та практичний досвід здобувачів освіти, за допомогою запитань підводить їх до розуміння нового або уточнення, поглиблення, розширення відомого. Бесіда має великі можливості для керування пізнавальною діяльністю здобувачів освіти, активною участю кожного в аналізі явищ, фактів, порівнянні й зіставленні їх, у формулюванні висновків, узагальнень. Значною є і виховна її роль: бесіда вчить колективного пошуку істини, дає змогу формувати переконання, яскравіше проявитись індивідуальності учня, розвиває критичність, самостійність, уміння доводити, переконувати [1].

Бесіда належить до найдавніших і найпоширеніших методів дидактичної роботи. Провідною функцією методу є мотиваційно-стимулювальна. Бесіда – метод навчання, який можна застосовувати на будь-якому етапі уроку з різною навчальною метою: під час перевірки домашніх і самостійних робіт, поясненні нового матеріалу, закріпленні й повторенні, підбитті підсумків теми. Її проводять у разі, якщо є підстави для бесіди, тобто учні мають деякі відомості й знання про матеріал, що вивчається. Вона дає змогу пов'язати навчальний матеріал з особистим досвідом дитини. У процесі бесіди учні відтворюють необхідні знання і пов'язують їх із навчальним матеріалом, що повідомляється. Під час бесіди педагог-предметник має хороший зворотний зв'язок. Із запитань і відповідей він бачить, що здобувач освіти розуміє і чого не розуміє. Тому в ході бесіди він може вносити корективи, змінювати глибину і обсяг матеріалу, надавати додаткові відомості [3].

Одним із суттєвих аспектів у побудові бесіди є методика ставити доцільні присутні запитання. Адже системою заздалегідь продуманих запитань педагог-предметник виявляє наявні в здобувачів освіти знання, спрямовує їхню думку на відповідні узагальнення, формулювання певних визначень і правил із фонетики. Необхідно, щоб запитання було повним, недвозначним, передбачало розгорнуту відповідь. У методиці мови виділяють запитання, які сприяють розумінню, поміж них:

1) аналітичні: риторичні – не потребують відповіді від учнів; **прямі аналітичні** – передбачають точні відповіді на поставлені запитання; **навідні** – спрямовують думку учнів у правильне русло;

2) синтетичні – відповідь на які потребує вмінь робити висновки і узагальнення на основі певних фактів із фонетики); **закріпленню** (допомагають закріпленню й узагальненню вивченого); **контролю** (уможливлюють перевірку володіння мовними фактами, термінологією, правилами, а також сформованість певних мовленнєвих умінь і навичок) у засвоєнні знань.

Під час бесіди педагогу-предметникові слід створити психологічні й дидактичні умови, сприятливі для процесу комунікації. До важливих якостей, що визначають успішність бесіди, відносять такі:

- володіння прийомами рефлексивного і активного слухання;
- уміння сприймати інформацію: ефективно слухати і спостерігати; адекватно розуміти вербальні й невербальні сигнали; розрізняти змішані й замасковані повідомлення; бачити невідповідність між вербальною і невербальною інформацією; без спотворень запам'ятовувати сказане;
- здатність критично оцінювати інформацію, враховуючи якість відповідей учнів, їх узгодженість, відповідність вербального і невербального контекстів;
- уміння правильно сформулювати і вчасно поставити запитання, своєчасно знаходити і коректувати незрозумілі для учня запитання, бути гнучким в їх формулюваннях;
- уміння побачити і врахувати фактори, що викликають захисну реакцію учня і перешкоджають його введенню в процес взаємодії;
- здатність сприймати й обробляти отримані значні обсяги інформації;
- уважність до ступеня стомлення і тривожності учня [6, с. 13-14].

В умовах воєнного стану метод бесіди набуває особливого значення, оскільки учні потребують психологічної підтримки. У цьому випадку вчитель має допомогти, створити позитивне емоційне тло, налаштувати учнів на роботу. Учні мають відчувати, що педагоги не тільки вчать мови, а можуть допомогти їм. Для цього під час бесіди вчителям важливо так побудувати бесіду, щоб дізнатися більше інформації про дітей, їхні уподобання, їхні особисті історії.

Реалії війни змінюють і тематику бесіди, оскільки вчитель має ознайомити дітей із правилами поведінки в умовах воєнного стану.

3.3 Спостереження над мовою

Метод спостереження над мовою – один із методів навчання, у якому закладено великі можливості учнів до активної аналітичної роботи на уроці, без якої неможливе ефективне навчання мови. Цінність методу полягає в тому, що здобувачі освіти пізнають сутність мовних процесів, фактів, осмислюють зв'язок між ними, формують і розвивають самостійні пошукові навички, здатність думати, аналізувати та знаходити відповіді. Саме метод спостережень дає змогу здобувачам освіти «встановити споріднені явища і використати вже сформовані уміння і навички для засвоєння нових знань» [30, с. 56]. За впровадження методу спостереження над мовою пише В. Сухомлинський: «Засвоєння, - писав він, - це активне думання, роздум над фактами, дослідницький підхід до речей, предметів, фактів, явищ; активне думання починається там, де учень користується поняттями, судженнями, умовиводами, застосовує їх». Окрім того, педагог вважав, що вивчення матеріалу методом спостереження з використанням індивідуальної самостійної роботи забезпечує, «по-перше, високий рівень самостійності й виконання поставлених завдань; по-друге, напружену мисленнєву діяльність, і, по-третє, безпосередню участь уже в самому процесі відкриття правила, визначення» [39, с. 9-10].

О. Біляєв згодом уточнює, що «метод спостереження доцільно застосовувати тоді, коли факти, явища, що вивчаються, є складними або специфічними для української мови, вимагають того, що у них спочатку розібратися шляхом аналізу тексту (прикладів), перш ніж удаватися до відповідного теоретичного положення, граматичного визначення чи правил» [2, с. 34].

О. Горошкіна зазначає: «Спостереження над мовою може стосуватися всіх рівнів мовної системи – фонетичного, лексичного, граматичного тощо – і полягає у виділенні в тексті споріднених явищ, відборі й порівнянні їх за певною ознакою, у спостереженні за тим, як змінюються форми слів,

словосполучень, конструкції речень при зміні мети або змісту висловлення» [18, с. 45].

3.4 Робота з підручником

Робота з підручником та іншими джерелами знань мотивує здобувачів освіти до опанування мови, активізує їх пізнавальну, розумову і мовленнєву діяльність; завдяки реалізації триєдиної мети курсу сприяє всебічному розвитку, формуванню загальнонавчальних умінь і навичок, зокрема привчає до самостійної роботи з книжкою – одним із основних джерел знань, вчить здобувати й переробляти потрібну інформацію, – сприймати, розуміти, осмислювати матеріал, аналізувати, виділяти головне, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між фактами і явищами, узагальнювати й систематизувати напрацьоване, формулювати висновки; вдосконалювати навички й техніку читання, що особливо актуально для компетентнісного навчання мови і правопису зокрема. З огляду на комунікативну спрямованість курсу з переважною функцією закріплення і практичного застосування матеріалу та специфіку роботи з підручником, яка триває і вдома, інформація в ньому подається дедуктивно – у вигляді готових визначень, правил, класифікацій.

Водночас уміщений в підручнику теоретичний і практичний матеріал неоднаковий за значенням, змістом, складністю, обсягом, а тому потребує різних підходів і прийомів опрацювання.

Вивчення всіх розділів і аспектів мови передбачає постійне звернення до підручника на різних етапах роботи: під час ознайомлення з теоретичними відомостями, виконання завдань і вправ, закріплення знань, умінь і навичок, узагальнення й систематизації, контролю.

В умовах реалізації компетентнісного підходу в навчанні мови неабиякий інтерес становить текстоцентрична модель побудови підручника. Вона передбачає систематичну, з уроку в урок, багатоаспектну роботу з цікавими

пізнавальними текстами різної тематики, які забезпечують змістову, предметну основу мовно-мовленнєвої діяльності учнів.

Система роботи над змістом і мовною формою текстів, які водночас є і джерелом пізнання, і природним середовищем функціонування виучуваних різнорівневих мовних одиниць та різноаспектних явищ, і зразками висловлювань, і вагомим структурним елементом моделі формування комунікативної компетентності в єдності її складових, сприяє свідомому й міцному засвоєнню знань, розвитку повноцінних умінь практично застосовувати їх у різних видах мовленнєвої діяльності, активованих завдяки текстам.

Педагог-словесник може організувати самостійне опрацювання здобувачам освіти теоретичного матеріалу за підручником: запропонувати їм проілюструвати подане визначення або правило власними прикладами; пояснити правило; виділити істотне; скоротити формулювання, викласти його стисліше; скласти план; зробити виписки; відповісти на запитання вчителя або однокласника тощо.

3.5 Метод вправ

Вправи з української мови – це різновиди навчальної діяльності учнів, що ставлять їх перед необхідністю багаторазового й варіативного застосування одержаних знань у різних зв'язках та умовах.

Навчання (і вивчення) будь-якого розділу мови неможливе без вправ.

Вправи – це «практичний метод систематичного застосування знань у процесі виконання тренувальних завдань: усних, письмових, графічних, розрахункових, трудових, спортивних, інше [5, с. 8-9]. За орієнтуванням завдань виділяють такі види:

- 1) механічне відтворення дії з метою довести її до автоматизму;
- 2) пошук або вибір компонентів, яких бракує;
- 3) творче завдання, засноване на гіпотезі, інтуїції [5, с. 9].

Вправи – метод, без яких не обходиться жоден урок української мови. Їх добирає вчитель для різних етапів уроку: з метою актуалізації матеріалу, який вивчатимуть; одразу після викладу теми уроку з метою усвідомлення знань, формування умінь і навичок; для відпрацювання певних умінь, переведення їх у навички; задля застосування їх у нових умовах. Ефективний цей метод і для процесу самонавчання. Добре налагоджена системна самостійна робота учнів надзвичайно важлива сьогодні для формування в учнів уміння навчатися протягом життя.

Кожен навчальний предмет визначає свою специфіку вправ. Загальними є такі вимоги:

- 1) свідоме ставлення до виконання їх;
- 2) достатність теорії й відповідний рівень знань для того, щоб виконувати вправи;
- 3) визначення й усвідомлення мети, з якою цю вправу виконують;
- 4) чіткість формулювання завдання вправи й мотивування їх. Цінними щодо використання цього методу є настанови І. Підласого:

1. Перед управлінням чітко вкажіть, що і як треба робити, які вимоги будуть пред'явлені до результатів роботи; запропонуйте пробні вправи.

2. Не переходьте до вправління (вправ), заздалегідь не сформувавши двох найважливіших передумов: позитивного ставлення до того, що буде вивчатися, і впевненості в тому, що всі перешкоди будуть успішно подолані.

3. Не розпочинайте вправління, заздалегідь не забезпечивши позитивних мотивів і стимулів. Пам'ятайте: знання, насильницьки впроваджене в душу дитини, не міцне [34, с. 21].

Учений наголошує, що «гарантоване підвищення якості продукту в технології досягається перестановкою акценту зі знань на вміння, бо саме вміння, а не знання є метою продуктивної педагогіки [34, с. 14]. Вивчення української мови як навчального предмета, як і інших, має завершуватися формуванням повноцінного кінцевого продукту – уміння, що є продуктом

«виключно самостійної роботи учня». Тому, за висновками педагога, «щоб добре вчитися, треба спершу навчитися вчитися [34, с. 14–15]».

Прийнятною вважаємо класифікацію вправ, розроблену В. Онищуком, основним критерієм для виокремлення якої є дидактична мета виконуваного завдання, рівень учнівської активності й самостійності в роботі. Дослідник запропонував такі вправи: підготовчі, вступні, тренувальні й завершальні [33, с. 48–53]. Така система вправ імпонує нам тим, що вона чітка, перевірена часом, однак в умовах компетентнісного навчання схарактеризована система вправ не може повною мірою реалізувати мету навчання української мови. Тому радимо доповнити її компетентнісно орієнтованими завданнями, під якими розуміють (О. Глазова, Н. Дика, Л. Курач, О. Фідкевич, А. Фасоля та ін.) «особливості кожного з них: стимул – мотивує до виконання завдання, акумулює досвід учня, порушує актуальну для нього проблему; формулювання завдання – корелюється із навчальною метою уроку; передбачає опанування нових знань або активізацію вже здобутих задля формування вмінь і навичок, застосування здобутих знань, умінь і досвіду в нових навчальних ситуаціях, визначення потрібності й цінності інформації, прогнозування ситуації, у яких вона може бути використана, створення власного продукту (тексту, таблиці тощо); джерела інформації – текст, таблиця, медіаресурс, відеофрагмент тощо; інструмент перевірки – тест, ключ, критерії оцінювання тощо» [17, с. 110].

Наведемо приклади вправ, доповнені компетентнісно орієнтованими завданнями. Їх ми подаємо після вправи.

I. Підготовчі:

5 клас. Вступ.

I. Прочитайте речення. Що об'єднує подані вислови? Визначте слова, ужиті в переносному значенні. Назвіть синоніми і антоніми.

1. Слово наше пребагате і пахуче, ніби м'ята (В. Кочевський). 2. На вустах розквітає слово і любистково, і барвінково (П. Осадчук). 3. Нехай же слово, слово золоте печалиться, сміється і цвіте! (Р. Лубківський). 4. Як веселонька блискуча, переливна, миготюча, по моїй країні милій мова дивная дзвенить

(Г. Чупринка). 5. Солов'їну, барвінкову, українську рідну мову в дар дали мені батьки (В. Лучук). Співучості джерельної води не може задрити моя ласкава мова (Н. Ібракаєва).

II. Про які функції мови йдеться в поданих реченнях.

III Чому так багато творів присвячено нашій мові. Назвіть їх. Доповніть перелік речень двома-трьома власними прикладами.

4. Які з речень передають зорові образи? Що ви «бачите» (уявляєте), коли їх читаєте або слухаєте?

5 клас. Словосполучення

I. Прочитайте речення. Виділіть у кожному з них по два словосполучення, визначте в кожному головне і залежне слово.

1. Осінь золотиста, що сміється листям (В. Івасюк). 2. Перо жар-птиці у траві знайди (Є. Гуцало). 3. Так свіжо в лісі і в душі! (В. Затулівітер). 4. Падає листочок з віт уже сухий. Що тобі шепоче вітер золотий? (В. Сосюра)

II. Чи утворюють словосполучення підмет і присудок? Чому?

III. Що дає більше інформації про предмет – слово чи словосполучення?

Чому словосполучення називають будівельним матеріалом для речень?

I. Прочитайте речення, правильно їх інтонуючи. Визначте в кожному звертання. Що називається звертанням?. Визначте звертання непоширені і поширені. Поясніть відмінність між ними.

Ти справжній лицар, сину!.. Ти славиш Україну! (І. Малкович). 2. Ми ж, люба матінко, козачого роду (Марко Вовчок). Люби, дитино, землю цю прекрасну! (С. Круліковська). 4. Розкажи мені, сивий діду, про свої пережиті дні (Д. Загул).

II У яких життєвих ситуаціях можна використати знання про звертання?

II. Вступні:

I. Прочитайте текст, дайте йому заголовок. Випишіть із тексту займенники. Визначте розряд за значення, відмінок, число, рід (якщо має) кожного займенника та його синтаксичну роль. Поясніть правопис. Установіть, займенники якого розряду переважають у тексті.

«Що посієш – те й пожнеш», – говорить українське прислів'я. Саме тепер ти засіваєш своє поле, і його врожай залежатиме від того, наскільки старанно ти його оброблятимеш... (А. Єланська).

II. Висловіть припущення, хто може бути адресатом мовлення.

III. Тренувальні:

10 клас

I. Замість рисок поставте, де треба, апостроф, поясніть його вживання. Згрупуйте слова згідно із правилами його вживання.

Полум...яніти, Амудар...я, різдв...яний, між...ярусний, присв...ята, безвітр...яний, Лук...яненко, львів...янин, бур...ячиння, Солов...йов, Валер...ян, сер...йозний, повітр...я, міжгір...я, кав...ярня, мавп...ячий, пор...ядок, довір...я, черв...як, забур...янений, вітр...як, валер...янка, зв...ялити, Св...ятослав, б...язевий, сім...янин, зат...ямити, запам...ятати, Дерев...янка, торф...яний, медв...яний, В...ячеслав, дріб...язковий, взаємозв...язаний, рутв...яний, потьм...яніти, різьб...ярство, зав...язка, підрум...янений, зм...якшити, надв...язати, львів...яни, поголів...я, перед...осінній, роз...ораний, слов...яни, звір...ячий, роз...ятрений, , об...їжджати, об...ємний, без...ядерний, необ...їжджений, арф...яр, возз...єднання, в...йокнути, дит...ясла.

II. Складіть таблицю «Уживання апострофа», використовуючи подані слова як приклади.

I. Прочитайте речення. Визначте слова автора і пряму мову. Поясніть розділові знаки у реченнях.

1. Ти казала мені: “Будь здоров! Будь здоров, ти, мій любий юначе!..” (П. Тичина). 2. Он бачиш, там питає дика рожа: “Чи я хороша?” А ясен їй киває в верховітті: “Найкраща в світі!” (Леся Українка). 3. – Вовків боїшся – не ходи до лісу, – мені не раз повчально говорили (Г. Чубач). 4. “Коли в людині вже нема нічого, – подумала вона, – коли людині здається, що вона самотня, як останній колосок на скошеному полі, то навіть тоді вона помиляється. Бо в неї ще залишається найвища святиня – рідний народ” (О. Гончар). 5. “Чого вам, мамо?” – “Чи не пора вечеряти?” – “Я ще побуду з хлопцями на човні” (М. Стельмах).

I. Прочитайте речення. Перепишіть, підкресліть другорядні члени речення, визначте види й поясніть, чим вони виражені.

1. Під небом хмари кучеряві несуть в коромислах дощі (О. Маковець). 2. В далечінь холодну без жалю за літом синьоока осінь їде навмання (В. Сосюра). 3. Під дощем берізка біла край дороги на горбі ронить сльози голубі (М. Шпак). 4. На сусідському даху чорнокрилий цибатий лелека для своєї родини гніздо заклопотано в'є (Т. Іванчук). 5. Села Вербівку і Лозову роз'єднувало море ранньої отави (І. Савка). 6. Плечистий ошатний дуб стоїть на околиці села самотиною (Є. Гуцало). 7. Віками ткалося мереживо народних переказів про велику княгиню Ольгу як про діяльну, мудру правительку (О. Козуля). 8. Сама колиба ретельно прихована від людського ока за височезними буками (І. Меліка). 9. Повний місяць пишно викотився з-за гори освітлюючи ясним світом міжгірську долину (І. Меліка).

IV. Творчі:

I. Прочитайте вірш. Який настрій домінує в ньому? Чого більше у вірші: захоплення, суму, подиву, безнадії? Визначте вид кожного речення за метою висловлювання та інтонацією. Поясніть, з якою інтонацією потрібно вимовляти кожне з них.

Двори стоять ухуртовині
айстр. Яка рожева й синя
хуртовина! Але чому я думаю
про Вас?
Я Вас давно забути вже
повинна. Це так природно –
відстані і час. Я вже забула.
Не моя провина, -
То музика нагадує про Вас,
То раптом ця осіння
хуртовина. Це так природньо
– музика і час,
І Ваша скрізь присутність невловима.
Двори стоять у хуртовинах айстр.
Яка сумна й красива хуртовина!

(Л. Костенко)

II. *Напишіть есе на тему «Що Вам бачиться в шибах осені? Що нашіптує листя спів?» (Т. Севернюк)*

I. *Прочитайте текст. Сформулюйте проблему, порушену в ньому. Напишіть простий план висловлення та усно перекажіть його. Спишіть пронумеровані речення, підкресліть у них граматичні основи. Поясніть уживання тире.*

1. Традиційний мовленнєвий етикет – велика й духовна сила, один із найголовніших чинників дерусифікації, утвердження українського «я», національної гідності українців, громадян самостійної Української держави, подолання психології малоросійства, відчуття національної меншовартості.

Тривале колоніальне поневолення не минуло безслідно.

2. Але ж нехтування рідної мови і спотворення чужої – то грубе порушення мовленнєвого етикету.

3. Українська мова – історичний дар Божий, вона багата, ніжна і ласкава, мудра, доброзичлива, по-європейськи глибокодумна, статечна, чиста, правдива.

Коли запанує культ української мови у всіх сферах нашого життя, лише тоді можна буде сподіватися на справжнє духовне відродження нації.

II. Складіть твір-діалог «Твоя розмова – твоє обличчя».

***

I. Прочитайте вірш. Скажіть, які почуття вона у вас викликає. Які художні образи вам сподобалися?

Земля яріє колосом,
Що встав над обрій/нивою,
Що ручаєвим голосом
Видзвонює, виспівує.
Ще зернятка/розсипини
В ріллі лежали глибоко,
А він іще й роси не питав,
Сльозинки ще не виплакав,
А вже на світ проклюнувся,
Як небо лиш розвиднилось,
І вийшов, і проснувся
Угору – у незвіданість.

(В. Бичко)

II. Складіть твір-мініатюру «Земля яріє колосом...».

***

I. Прочитайте текст. Придумайте до нього заголовки. Спишіть. Підкресліть додатки; визначте, які з них прямі, а які непрямі. Поміркуйте, чи виконують додатки естетично-образну функцію в тексті.

Який маленький лежу я в дідовому човні і стільки вже знаю приємних і прикрих речей... Неприємно ходить босому по стерні або сміятись у церкві,

коли зробиться смішно. І їхати на возі з сіном неприємно, коли віз ось-ось перекинеться в річку. І приємно обіймати лоша. Або прокинутись удосвіта і побачити в хаті теля, що найшлося вночі. Приємно бродити по теплих калюжах після грому й дощу, чи ловити щучок руками, скаламутивши воду, або дивитись, як тягнуть волюка. Приємно їсти паску і крашанки... Приємно тягти копиці до столу й ходити навколо стогів по насінню.

(О. Довженко)

II. Складіть самотійно одне-два завдання за текстом, запропонуйте однокласникам.

III. Розкажіть про яскравий епізод з вашого дитинства. Три речення запишіть, підкресліть у них граматичні основи й додатки.

***

I. Прочитайте виразно вірш. Які думки й почуття передає автор? Охарактеризуйте роль називних речень у розкритті авторського задуму.

II. Впишіть із тексту називні речення, у дужках біля кожного з них укажіть, чим виражений головний член речення. Які з цих речень поширені, а які – непоширені? Чи є в тексті односкладні речення інших видів?

СВІЧА

Вітер. Злива. Безсоння.

Гасне літо зелене.

Падають на підвіконня

Жовті долоні клена.

Серце щемить від болю.

Вмиті безсонні очі.

Я, а поряд зі мною –

Чорна безодня ночі.

Запалюю свічу з віком віч-на-віч.

Запалю свічу у тривожний час.

Помолюсь вогню, щоб вогонь не згас.

В. Шинкарук

***

І. Складіть невеликий текст за поданим початком, дібравши заголовок. Підкресліть слова з подовженими приголосними, затранскрибуйте їх і поясніть правопис.

На лататті місцинами густо біліють лілії. Вони схожі на зграї білих чаєнят, що сіли на воду (Гр. Тютюнник)

ІІ. Прочитайте уголос складений вами текст.

V. Завершальні:

Завершальні вправи демонструють те, що учні навчилися з теми, яка опрацьовувалася на уроці. Це переважно завдання проблемного характеру, творчі роботи, перевірні диктанти. Завершальні вправи проводяться після вправ за завданням на етапі закріплення вивченого матеріалу, хоча й можуть проводитися під час проведення підсумку уроку.

І. Доповніть синонімічний ряд прикметників, що виражають красу й багатство української мови.

Мова – барвінкова, калинова, квітуча, солов'їна, ...

Із двома-трьома прикметниками скласти речення про рідну мову.

ІІ. Зіставте тексти. Визначте тему й основну думку кожного. З'ясуйте, від чого залежить різний характер висловлювань на одну і ту ж саму тему.

Текст 1.

НАДЗВИЧАЙНА МОВА НАША Є ТАЄМНИЦЕЮ...

Пригадайте такі слова. Як «оксамит», «перла», «намисто», «рушник», «хустка», «знамено»... Кожне слово має свій сенс, свою красу. У мене особисто народжується велике почуття радості при згадці таких слів, як «світанок»,

«сонячний промінь», «весняний струмок», «голуба далечінь», «блакитна високість»... А скільки таких слів існує, і за кожним – глибинна суть і краса!

У величному мовному запасі вибрати потрібне слово – то велике вміння, і, навпаки, якщо ви користуєтеся словом неточним, то це, власне, те саме, коли б замість відточеного олівця на уроці малювання ви користувалися б цвяхом.

(В. Сухомлинський).

Текст 2.

Мова наша, мова –
Мова кольорова,
В ній гроза травнева
Й тиша вечорова.
Мова наша, мова –
Літ минулих повість,
Вічно юна мудрість,
Сива наша совість,
Я без тебе, мово,
Без птахів діброва.
Як вогонь у серці,
Я несу в майбутнє
Невгасиму мову,
Слово незабутнє.

(Ю. Рибчинський)

І. Прочитайте речення. Використовуючи вислови відомих українських митців слова, складіть і запишіть речення з прямою мовою. Замість крапок уставте потрібні за змістом дієслова. Пояснити розділові знаки.

1. Все в тобі з'єдналося, злилося – як і поміститися в одній!... (В. Симоненко). 2. В народі немає скарбу більшого, як його мова... (Ю. Мушкетик). 3. ... Мово рідна, слово рідне, хто вас забуває, той у грудях не серденько, тільки камінь має (С. Воробкевич).

Обсяг і кількість вправ учитель визначає з урахуванням психо-емоційного стану учнів.

3.6 Ситуаційний метод

Базовими поняттями методу є «навчальна ситуація», «аналіз ситуації», «моделювання ситуації». Особливість методу визначає конкретна ситуація із такими характеристиками:

- містить у собі проблему (суперечливість);
- проблема має бути актуальна, близька і зрозуміла учням;
- передбачає варіативність розв'язання проблеми;
- допускає можливість втручання у неї іншої людини, що має на меті зміну стану з небажаного на бажаний [7, с. 29].

Навчальні ситуації на уроці української мови поділяємо на предметні й ситуації *стосунків* [2]. Перші передбачають відтворення, аналіз, застосування чи інтерпретацію навчального матеріалу з мови у штучно створеній учителем ситуації. Другим відводимо провідну роль, «оскільки вони визначають не тільки зміст комунікації, але і структуру її, вибір мовних засобів, темпу мовлення, інше. [9, с. 22]». Таким чином в основі ситуаційного методу будуть «предметна ситуація», що передбачатиме виконання певних дій з мовним матеріалом та формування мовної компетентності, і «комунікативна ситуація», спрямована на формування компетентності уміння спілкуватися державною мовою. Комунікативну ситуацію розглядаємо як сукупність умов і обставин, що забезпечують перебіг спілкування і визначають результат його.

Ситуаційний метод використовують на багатьох уроках. Особливістю його на уроках української мови є «зорієнтованість на 2 аспекти: аналіз мовних засобів вираження думки учасниками ситуації та жанровий аналіз. Це означає, що учні не просто аналізують конкретну ситуацію і шукають шляхи розв'язання проблеми, а водночас відчують роль мови у цьому нелегкому

процесі, мають реальну можливість застосувати знання і вміння у конкретних життєвих обставинах» [11, с. 21].

Пропонуємо такий алгоритм дії методу:

1. Вивчення й осмислення ситуації з метою структурування її (виділення учасників, визначення суті проблеми).
2. З'ясування причин, що призвели до появи такої ситуації.
3. Аналіз мовних засобів вираження думки учасниками ситуації.
4. Жанровий аналіз.
5. Формулювання загальної й конкретних оцінок ситуації та її складників.
6. Підготовка передбачень щодо розв'язання конкретної ситуації і пропозицій (найкращих рішень).
7. Вироблення рекомендацій щодо поведінки учасників ситуації, мовного, мовленнєвого і жанрового оформлення.

Дослідники звертають увагу на такі ключові моменти вивчення конкретних ситуацій:

1. Аналіз ситуацій передбачає виділення не стільки фактів, скільки ознак проблеми.
2. Важливим відправним моментом є визначення й формулювання проблеми.
3. Пошукова робота має бути спрямована на висунення припущень і шляхів розв'язання [9].

Загалом сучасний аналіз ситуації мовленнєвої взаємодії передбачає виділення й аналіз «тих елементів комунікативної ситуації, які важливі для членів цього мовленнєвого колективу «тут» і «зараз» і можуть визначати вибір ними тих чи інших мовленнєвих форм, стратегій і тактик» [11, с. 18].

Проблемні (конфліктні) ситуації у суспільному житті виникають з різних причин: нерозуміння учасниками взаємодії один одного; неправильне сприйняття дії чи вчинку одного із учасників; небажання зрозуміти чи поступитися власними інтересами, амбіціями; невміння учасників комунікації доходити згоди та ін. За висновками психологів, джерело конфлікту – це

«ситуація або стан, що виражають протилежні інтереси, цілі чи потреби [11, с. 18-19].

Розглядаємо такі види проблемних ситуацій:

- за змістом навчального матеріалу – мовленнєві, мовні, комунікативні;
- за інформаційною наповнюваністю – комунікативно-поведінкові, морально-етичні, соціально-політичні, наукові;
- за характером навчальної діяльності – ілюстративні, оцінні, дослідні;
- за спрямованістю на пошук нового – теоретичні (пошук знань, теоретичних відомостей), практичні (формування вмінь, пошук способів дій, вироблення досвіду), творчі (застосування знань та умінь у нових умовах);
- за структурним етапом уроку – мотиваційні (стимулюють учнів до навчальної діяльності), цілеспрямовуючі (скеровують осмислене активне учіння з метою досягнення наперед визначеного кінцевого результату), функційно-практичні (пов'язані з виконанням конкретної навчальної роботи (мовленнєвого, мовного, комунікативного контексту) у процесі реалізації певного методу і прийому); рефлексійно-корекційні (спів ставляють очікуваний результат з одержаним, вносять за потреби корективи).

Пропонуємо зразки видів проблемних ситуацій, упроваджених у практику вивчення української мови на уроках в основній школі.

Проблемні ситуації за змістом навчального матеріалу

Мовленнєві

I. Ти листуєшся Інтернет-поштою з однолітком із Великобританії. Напиши йому, яке в тебе хобі. Розкажи нам про захоплення свої і друга.

II. Уяви себе режисером нового мультфільму «Мавка». Розкажи, якими бути декорації, костюми, поведінка героїв.

III. Уяви, що ти повернувся із подорожі. Розкажи про визначні місця, які ти відвідав.

Мовні

I. Порівняйте написання слів. Проаналізуйте правопис знака м'якшення у словах *бульці – булці*.

II. Зіставте уживання літери Т у словах радісний – шістнадцять. Поясніть їх правопис.

III. Визначте частину мови підкреслених слів смажена риба – смажена бабуся риба. Поясніть, яку ознаку позначають виділені слова. До якої частини мови їх віднести?

Комунікативні

I. Ти прийшов зі школи пізніше, ніж зазвичай. Поясни мамі причину.

II. Ти прийшов після весняних канікул засмаглий. Розкажи однокласнику, де ти відпочивав?

III. Уявіть, що ти відпочиваєш у міжнародному таборі. Розкажіть, якими звертаннями користуються в нашій країні з сивої давнини. Поцікавтеся, які форми звертань в різних народів світу.

Проблемні ситуації за інформаційною наповнюваністю Комунікативно-поведінкові

I. Подискутуйте з однокласниками на тему «Лінивий двічі ходить, скупий двічі платить, а дурний двічі робить». Доведіть справедливість або хибність поданої думки.

II. Уявіть, що тебе запросили на передачу «Мастер-шеф». Поділіться з усією Україною, які страви любляють готувати у вашому регіоні. Поможіть, розкрийте секрет їх приготування.

Морально-етичні

I. Коли у давньогрецького мудреця запитали: «У кого ти навчився вихованості?», він відповів: «У невихованих. Я намагався не робити того, чого вони не роблять». Розкажи, як ти розумієш поняття «вихована особистість». Як стати такою людиною? Чи цінують вихованість у сучасному світі? Свої роздуми оформи у вигляді твору-роздуму «Що таке вихованість» у публіцистичному стилі.

II. I. Котляревський стверджував: «Де злагода в родині, де мир та тишина, щасливі там люди, блаженна сторона». Чи можуть слова українського класика бути основою для щастя людини?

Соціально-політичні

I. Порівняйте зірок естради ХХ століття і сучасних зірок шоу-бізнесу. Охарактеризуйте їх поведінку, зовнішній вигляд, особливості таланту, шлях до успіху. Напишіть твір-роздум «Зірка: краса і зовнішня, внутрішня».

II. Візьміть участь у дебатах «Справжній громадянин держави». Обґрунтуйте свою позицію щодо напряму обговорення «Громадянин – патріот – житель». Оформіть власні роздуми у формі твору-роздуму в публіцистичному стилі.

Наукові

I. Яка частина мови має найменший кількісний склад і не поповнюється в наш час новими словами? Напишіть лінгвістичне повідомлення про цю частину мови.

II. Якого правила стосується словосполучення «Кафе птах»? Перевірте, чи знають ці правила однокласники. Сформулюйте ці правила.

Проблемні ситуації за характером навчальної діяльності Ілюстративні

I. Запишіть якомога більше асоціацій до слова *вечеря*. Утворіть словосполучення і визнач їх тип за способом вираження головного слова.

II. Утворіть від поданих основ слова, що позначають назву професії. Поясніть, чим займаються ці люди? Визначте спосіб творення слів і найбільш поширені засоби творення.

Журнал-, менедж-, учит-, бібліотек-, фінанс-, брок-, дил-.

Оцінні

I. Визначте відмінок у слові *матері*. Порівняйте підкреслені слова у словосполученнях колискові моєї матері – *матері наших учнів*. Висловіть власну думку, як визначити відмінок у таких словах. Обґрунтуйте, наведені приклади таких слів.

II. Запишіть речення, знявши ризик. Поставте питання до кожного слова.

Визначте частину мови. Зробіть висновок щодо їх правопису.

Він повернув у/бік. – Ударив у /бік.

Нагадав йому *в/друге*. – Набери води *в/друге*
відро. Вивчи вірш *на/пам'ять*. – Подарунок
на/пам'ять.

Дослідні

I. Доведіть, що слова *біг*, *тепло*, *батьків* можуть виступати різними частинами мови. Побудуй із кожним словом речення. Як визначити їх частиномовну належність і синтаксичну роль? Чим відрізняються ці слова?

II. Досліди, чи мають деякі займенники під час відмінювання додатковий звук? Запиши подані займенники у дві колонки: 1) що не мають додаткового початкового звука; 2) що мають. Зроби висновок, які розряди займенників мають приставний звук.

Спитав *у* (він), *передав* через (вони), *глянув* (вона) *у* вічі, *прийшла* до (вона), *перед* (він), *люблю* (вона), *сміявся* з (вони), *бачились* із (вона), *збудив* (вона), *згадав* про (він), *надіявся* на (вони), *допоможу* (вона), *в'ється* над (воно), *усміхнувся* до (він), *звільнили* (воно), *переказала* через (вона).

Проблемні ситуації за спрямованістю на пошук нового

Теоретичні

I. Підкресли в реченнях граматичну основу. Визнач, якою частиною мови виражено присудок. Чи може бути присудок простим і складним?

Моя матуся буде завжди молодою. Моя матуся любить кулінарію.

II. Хочете переконатися, що поняття «текст» – це одиниця мови і одиниця мовлення? Які є основні засоби мови? Які складники мовленнєвої ситуації? Яке місце займає текст у системі лінгвістичних одиниць і в ситуації спілкування?

Практичні

I. Учитель просив учнів покликати Кочубей. Учень замислився, як звернутися і як покликати? У класі двоє учнів із таким прізвищем – Олена і Сергій. Як змінюється прізвище Кочубей? Як відмінюються українські прізвища, що закінчуються на приголосний і на –о?

II. Постав дієслова у формі 2 особи множини теперішнього часу. Чи схожі в них закінчення? Яку букву Е чи И записати у закінченнях?

Лягти, їздити, плакати, радити, мазати, летіти, мостити, хотіти.

Творчі

I. Чи знаєте ви, де ви живете? Скажіть, як називається ваше місто? Розкажи про те, чому місто має таку назву? Напиши статтю до газети «Назва мого міста».

II. Прочитайте текст (мовчки). Продовжте розповідь. Яку думку закладено в ньому? Чи можна використати подану інформацію для діалогу?

У мене вдома з'явився комп'ютер, і хоча на той час це вже не була новинка і багато моїх однокласників мали його вдома, для мене це був справжній прорив в сфері ІТ-технологій. Я забив на уроки й годинами грав. Гадаю, мій тато, кожного разу проходив повз мене, дивився на картину, що була на моніторі, і думав, навіщо ж він мені його купив. Я, звісно, виправдовувався, шукав усілякі причини – для друку рефератів, для читання електронних книг, яких в очі не бачив. Моя успішність падала, але не тому, що комп'ютер робив мене тупішим. Зовсім ні.

Просто коли його не було, я більше часу витрачав на уроки, бо, крім цього, витрачати його більш не було на що. Натомість тепер я робив усі справи якнайскоріше, щоб довше пограти у відеоігри.

Коли ж у мене вдома з'явився Інтернет, я зрозумів: усе, що було до цього – лише розминка. Інтернет липкими лапами повністю втягнув мене у своє павутиння. Я почав сидіти на форумах, спілкуватися невідомо з ким ні про що годинами, грав в онлайн-ігри. З часом я помітив, що більшою частиною мого життя стає марнотратство, відчув, що ці звички небезпечно поїдають мій вільний час.

Невдовзі я виявив, що інтернет не просто марнує моє життя, він забирає мої думки, видозмінює мислення, деформує його. Годинами просиджуючи перед монітором, я переставав реагувати на зовнішній світ. Стало важко відрізнити дійсність від віртуального світу. Здавалося, що справжнє «я» знаходиться по той бік монітору, що те, чим я маніпулюю, – це і є я сам...

Ззовні якихось суттєвих аномалій у моїй психіці помітно не було, проте відчутними стали проблеми у навчанні. А взимку я приніс зі школи табель, що ряснів трійками... (за А. Тужиковим).

II. Дайте відповіді на запитання і виконайте завдання.

1. Що для вас означає спілкування? Яким воно має бути?
2. Яке спілкування і з ким задовольняє ваші комунікативні потреби?
3. Який ваш улюблений український сайт? Чим він для вас привабливий?

Як цей сайт вплинув на вас?

4. Сформулюйте переваги й недоліки роботи з мережею інтернет.
5. Чи можна вважати комп'ютерні ігри гарним способом проведення дозвілля?
6. Розіграйте діалог за змістом тексту.

Переваги методу такі: він зміцнює бажання активно діяти й просуватися на шляху власного розвитку; сприяє звільненню від усталених деструктивних поведінкових моделей; мобілізує й активізує діяльність учителя й учня водночас; дає змогу охопити значний обсяг знань для засвоєння, повторення чи узагальнення; створює умови для духовної й творчої свободи учня, своїм демократизмом відповідає природі сучасного суспільства; має властивість інтегруватися з іншими методами [17, с. 23-29].

3.7 Метод проєктів

Актуальність методу проєктів визначає спроможність формувати важливі вміння, що є складниками багатьох ключових компетентностей, а саме: рефлексійні, пошукові (дослідницькі), уміння й навички працювати в колективі, комунікативні, презентаційні.

Метод проєктів, як і ситуаційний, застосовують також і на інших уроках (історії, літератури, біології тощо), однак на уроці української мови він має свою специфіку. Спробуємо окреслити її.

Виділяючи проблему, учень конкретизує суть її, визначає, що саме потребує розв'язання, ставить перед собою мету, визначає завдання, складає план роботи і як результат – демонструє готовий проєкт. Проєктом на уроці української мови може бути розроблена програма, рукотворний словник, збірник чи ін. книжка, інформаційна (агітаційна та ін.) доповідь, рекомендації, рекламний текст та ін. види й жанри, не передбачені навчальною програмою. Навчальні твори, які учні пишуть на уроці, а також перекази мають інший алгоритм і навряд чи можна розглядати їх як проєкти.

Кращим способом накопичення і засобом для зберігання учнівських проєктів вважаємо *портфоліо* [14, с. 16].

Ефективність методу визначають багато чинників, одним із яких є знання структури його. Так, у структурі методу проєктів можуть бути такі прийоми: визначення проблеми, цілевизначення, мотивування, припущення, уточнення, конкретизування, планування, групування, регулювання, аналіз, зіставлення, порівняння; узагальнення, формулювання запитань, прогнозування, налагодження (виявлення) причинно-наслідкових зв'язків, формулювання висновків та ін. [14, с. 17].

Виділяємо такі етапи реалізації методу:

- 1) мотивувально-планувальний (добір та аналіз проблеми, цілевизначення, планування роботи);
- 2) творчо-пошуковий (реалізація задуму в продукті);
- 3) виконавський (представлення проєкту);
- 4) рефлексійно-оцінювальний (осмислення й оцінювання).

Реалізація методу проєктів дає змогу вирішувати завдання, що охоплюють не лише конкретну мовну тему, а різні галузі знань і формування цілісної особистості здобувачів освіти. Метод розглядають як універсальний з огляду на те, що він синтезує важливі аспекти проблемного, пошукового та дослідницького методів і спонукає учнів вибирати оптимальні і водночас альтернативні варіанти розв'язання поставленої проблеми. Прикметними ознаками методу є самодостатність, новизна, оригінальність, когнітивність,

креативність, інтерактивність, розвивальний потенціал, зв'язок із попереднім досвідом учнів; комунікативність, результативність. На відміну від традиційних методів, цей не передбачає однакових настанов для роботи всіх учнів.

Мета застосування методу – стимулювати учнів до самостійної творчої діяльності в умовах співпраці й співтворчості у процесі реалізації проєктів з української мови. Розробляючи їх, здобувачі освіти моделюють власну стратегію та реалізують її. Запит на проєкт зумовлений потребою самостійно розв'язувати складні завдання, на протипагу традиційній ролі спостерігача в освітньому процесі.

Перспективна проєктна діяльність передбачає вибір значущої для здобувачів освіти теми (проблеми), взятої з реального життя, у якій вони загалом обізнані й де закладено суперечність. Розроблення такої проблеми дасть змогу різнобічно охопити явище, продумати кілька способів розв'язання. А це потребуватиме застосування засвоєних раніше і нових знань, умінь, досвіду. Варто заохочувати учнів самостійно вибирати проблеми для власних проєктів і реалізовувати їх. Проєктна діяльність буде успішною, якщо вона здійснюватиметься в атмосфері «ситуації успіху». Її забезпечують: мотивованість учнів, новизна, яскрава презентація цікавої ідеї, вільний вибір об'єкта, врахування інтересів і потреб мовця, усвідомлення перспективи. Підтверджено ефективність проєктної діяльності на основі актуального за змістом та оптимального за обсягом тексту, який задає проблему, надає необхідну інформацію, мотивує, стимулює пізнавальну, мисленнєву й мовленнєву активність учнів, спонукає до результативної роботи в команді. Вправне використання методу перетворює учня з об'єкта на суб'єкт навчання, наближує освітній процесу до умов і потреб реального життя, надає йому справжності, значущості, мотивованості, цілеспрямованості, результативності. Здобувачі освіти залучаються до самостійної творчої діяльності, у процесі якої розкривається їхній творчий потенціал, розвиваються креативність, ініціативність, потенційні резерви, дослідницькі здібності, підвищується самооцінка, реалізується потреба в самоствердженні. Доцільно організована

педагогом проєктна діяльність активізує позитивні емоції й натомість знімає психологічні бар'єри (надмірну сором'язливість, невпевненість, скутість, страх припуститися помилки тощо).

Завдання педагога – давати такі теми проєктів, які потребують від учня самостійності в проєктній діяльності. Як приклад, застосування методу проєктів у навчанні української мови учнів основної школи може бути пошук шляхів розв'язання проблем за такими темами: «Історія українського народу у фразеологізмах», «Духовна культура українського народу в прислів'ях і приказках», «Семантика символічних назв чисел у фразеологізмах української мови». У межах проєктної роботи здобувачі освіти мають проаналізувати проблему, спроектувати цілі, сформулювати гіпотезу, спланувати способи досягнення цілей, відібрати необхідні народні вислови, фразеологізми, проаналізувати їх, опрацювати довідкову літературу, у результаті розв'язання проблеми зробити узагальнення, висновки; проілюструвати результати проєктної роботи й оформити їх у вигляді буклету чи комп'ютерної презентації тощо. З метою розвитку учнів як мовних особистостей пропонуємо залучати їх до виконання й інших проєктів [4, с. 101-105], зокрема, наведемо окремі рекомендації.

«Дидактична скринька». Мета проєктної діяльності, наприклад, – зібрати прислів'я, приказки про мову і мовлення та зробити естетичний коментар до образної природи їх значення.

«Українська лексикографія в іменах». У проєкті можна згадати про так звані азбуковники, відомі ще з XIII ст., словники Лаврентія Зизанія, Памво Беринди, Б. Грінченка, А. Кримського, І. Огієнка, М. Рильського та інших вітчизняних лексикографів.

«Знакові постаті української історії» – проєктна робота з інформаційними джерелами сприятиме відновленню історичної правди про знакові постаті української історії, які утверджували національну самоідентичність, самоцінність української нації.

«Герої Небесної Сотні». Це може бути груповий проєкт, присвячений подіям «Майдану» і Героям нинішньої війни.

«Модель творення словесного образу в прислів'ях». У результаті дослідження прислів'їв здобувачі освіти можуть простежити, як пряме значення словникового слова, за яким стоїть поняття про явище чи предмет позамовного світу, в метафоричному вислові комунікативного типу завдяки ситуативному переосмисленню досвіду народу виражає узагальнене поняття, набуває узагальненого духовного значення й переходить в образ. Наприклад, словникове пряме значення стрижневого слова смола (липкий пахучий сік хвойних дерев або темна в'язка з неприємним запахом органічна речовина, що утворюється при сухій перегонці дерева) у прислів'ї «Не чіпай смолу, бо прилипне» набуває іншого значення, виражає погане суспільне оточення, яке негативно впливає на людину. Механізм трансформації слова в образ виконавці проєкту можуть подати у вигляді структурно-логічних схем із відповідними коментарями (на прикладі проаналізованих народних висловів).

«Взаємозв'язок мови, мислення і культури народу в українських прислів'ях». Дослідження проблеми дасть змогу учням глибше збагнути суть мови не лише як засобу спілкування, а й як виразу національної психіки, мудрості народу, його духовної культури, що яскраво представлено в прислів'ях.

«Словник». Результатом проєктної роботи може бути рукописний орфоепічний словник, упорядкований на основі слів, у яких часто допускають помилки ведучі місцевих радіопередач (телепередач).

«Магічні числа». Результатом проєктної діяльності може бути інформаційно-ілюстративний продукт у вигляді відеофільму або учнівського дослідження. Дослідження символіки чисел у межах учнівського проєкту (з опертям на праці В. Войтовича, О. Потапенка та ін.) має на меті розвинути дослідницький потенціал учнів, допомогти їм оволодіти способами проєктної діяльності, збагатити внутрішній світ здобувачів освіти. Відповідна проєктна діяльність спонукатиме їх замислитися, чому в народі кажуть: «Один син – не

син, два сини – півсина, а три сини – ото син», чому три рази цілюються при зустрічі й розлуці, чому сім кольорів веселки, сім днів тижня, сім днів посту, дванадцять страв для Святої вечері тощо.

«Символіка кольороназв». Це може бути дослідницький проєкт. Учень має самостійно вибрати напрям дослідження: символіка кольороназв крізь призму світогляду давніх українців; роль кольороназв у ворожіннях і замовляннях; аналіз язичницьких імен, пов'язаних із кольорами (Білоус, Білява, Зеленко, Рябчик, Рудий, Краснець, Черногуз, Чорний, інше); особливості вживання колірної лексики у творчості поетів-земляків.

«Тваринний світ у давніх віруваннях українців». Ця проєктна тема спрямована на те, щоб допомогти учням пізнати міфологічний світогляд українців через систему духовних смислів, виражених у формі поетичних образів (цар-бик, царівна-жаба, побратим-кінь, дівця-куниця, вірний собака та ін.). Результат проєктної роботи може бути виражений по-різному: у вигляді публіцистичної статті, усного журналу, відеофільму тощо.

«Герої Небесної Сотні». Це може бути груповий проєкт, присвячений подіям «Майдану» і Героям нинішньої війни.

«Вузлики на пам'ять». Це може бути навчальний проєкт про закономірності правопису (на матеріалі окремих тем орфографії, пунктуації). Особливості правопису можна зашифрувати у вигляді графічних ключів, символів, позначок і відповідно оформити.

Добір методів здійснює педагог-словесник, адже за результат роботи відповідає він. Однак ці методи мають бути елементами системи, а не поодинокими вкрапленнями у полотно навчальної діяльності, лиш тоді можливий прогнозований результат.

ЗРАЗКИ КОМПЕТЕНТІСНО ОРІЄНТОВАНИХ ВПРАВ І ЗАВДАНЬ

5 клас

Синтаксис і пунктуація

Речення

I. Прочитайте речення вголос, дотримуючи інтонації і правильної вимови слів, уставляючи замість крапок потрібні терміни.

Запишіть речення. Підкресліть підмет і присудок. Визначте види речень за будовою, поясніть розстановку розділових значень.

1. Звуки мови вивчають у розділі мовознавства... 2. Правила вимови й наголошення запропоновані в розділі... 3. Словниковий склад мови вивчають у розділі... 4. Фразеологізми вивчає ... 5. Морфемні і морфемний склад слів вивчають у розділі... 6. Способи творення слів вивчають у розділі... 7. Частини мови вивчають... 8. Словосполучення і речення вивчають у розділі... 9. Алфавіт і співвідношення звуків і букв представлені в розділі... 10. Правила написання слів викладені в розділі... 11. Правила розстановки розділових знаків вивчають у розділі...

Речення з однорідними членами

I. Прочитайте речення. Знайдіть у тексті речення з однорідними членами, з'ясуйте їх стилістичну роль. Запишіть речення, розставляючи пропущені розділові знаки.

Цвінуть і трави на леваді. Он їх скільки і голубим цвінуть і білим і рожевих квітів багато. За вербами кущі калина бузина порічки а то й просто верболіз (Із тв. Є. Гуцала). Скрізь у саду у лісі панував осінній спокій (Г. Терещенко). Сходило сонце. Вода і гори і небо все було пурпурним (В. Дрозд).

I. Прочитайте поезію. Скажіть, які почуття вона у вас викликає. За допомогою яких засобів розкривається головна думка? Підкреслене слово запишіть фонетичною транскрипцією. Поясніть, яке фонетичне явище відбувається при його вимові. Доберіть ще п'ять аналогічних прикладів.

Туди, де кінчається місто,
Де Бистриця/річка і поле,
Іду... І так легко, і чисто
Мені не/було ще ні/коли
На серці... Ні/кого не/має!
Лиш зорі – зарошені рожі,
Тай хлопець іде і співає –
Йти мовчки не/хоче й не/може.

С. Пушик

II. Складіть твір-мініатюру «Така краса, висока і нетлінна, - хоч стань і з Богом говори» (Ліна Костенко).

6 клас

I. *Запишіть складні слова разом або через дефіс, обґрунтуйте їх написання.*

Лікар/хірург, семи/струни, льотчик/випробувач, квро/окий, літак/розвідник, Пуща/Водиця, стежки/доріжки, три/денний, стоп/кран, гучно/мовець. Вівце/бик, вагон/ресторан, дев'яти/поверховий, небо/край, авто/ручка.

II. *Від основних слів утворіть і запишіть складні слова. Поясніть лексичне значення і написання утворених слів.*

Зразок. Гуртом, жити – гуртожиток.

Гуртом, жити. Рожевий, щоки. Два, поверхи. Високий, сорт. Місяць, ходити. Широкий, плечі. Золоті, коси. Далекий, зір. Земля, трусити. Сухий, фрукти.

I. *Запишіть речення, уставляючи пропущені літери. Що їх об'єднує?*

Підкресліть складні слова.

Добро і зло. Між ними йде двобій. Нехай дістане кару лиходій (С. Лазо). М...лосердними треба вам бути задля всього ж...вого! (І. Франко). Народом

проклято стократ діяння дуг..губа (М. Луків). Була та перша кобза п'ят...струнна, і в руки брав її козак Мамай (В. Сторожук). Хто зречеться рідної матері, той уже не буде сином жодної матері, він стане зрадником, перекот...подем, чорт..полохом (О. Бердник).

II. Яке речення вам сподобалось найбільше? Чому? Складіть власне висловлювання, поширивши це речення.

Морфологія. Орфографія.

Іменник

I. Прочитайте словосполучення. Випишіть ті, де слова слід брати в лапки.

(П)івнічний (п)олюс, (д)онецька (о)бласть, (г)ора (г)оверла, (т)абір (л)ісова застава, (в)еликдень, (т)ихий (о)кеан, (а)еропорт (б)ориспіль, (с)тудія танцю (ф)ламенко, (п)очаївська (л)авра, (п)ечиво (а)ртемон, (к)інотеатр (з)ірочка, острів (х)ортиця, (м)ультфільм (р)усалонька, (с)вято (п)еремоги, (с)упермаркет (В,в)елика кишенья, сайт (о)стрів (з)нань, (д)ень (п)рав людини, (ф)абрика (с)віточ, (ж)урнал (с)віт (т)варин, (ч)еркащина, (с)узир'я (с)трілець, пароплав (м)рія, цукерки (п)ташине молоко, (о)зеро (с)вітязь.

I. Прочитайте речення. Поясніть про що в них йдеться. Запишіть, вставляючи пропущені букви.

Рождаєт..ся м..людія осін..я і м'яко на пл..че кладе кр..ло. (Б. Олійник). Сипл..т..ся, ос..па..т..ся листя, горбляться б..рези, плаче і посміха..т..ся крізь сл..ози осінь. (М. Стельмах) Є щастя в кожній боро..ьбі, коли м..та бл..зька, ясна. (Я. Воронько)

I. Прочитайте речення. Чи всі слова вам зрозумілі? Перепишіть, уставляючи пропущені букви та добираючи з дужок велику чи малу літеру. Свій вибір обґрунтуйте.

Сп..кла мама на (В, в)...ликдень біленьки паски (*Марійка Підгірянка*). Під (З, з)олотими (В, в)оротами мила малеча л..епече (*Б. Олійник*). З череди вже незабаром наша (С, с)ива прийде (*П. Куліш*).

I. *Прочитайте текст. Обґрунтуйте стилістичну доцільність використання форми множини виділених іменників.*

На білу гречку впали роси... (*М. Рильський*). Веселку рос обтрушують стави (*М. Рильський*). Золото осіннє вкрилось рясно росами (*Н. Забіла*). Холодна осінь оповила землю сивими туманами, зілляла дрібними дощами. (*М. Коцюбинський*). Вітри північні тремтять, затихаючи між запаленими кущами лавровими (*Леся Українка*).

I. *Прочитайте текст. Доберіть заголовок до тексту. Впишіть 10 слів, що визначають зміст тексту. Впишіть займенники, визначте їх розряд та морфологічні ознаки кожного з них.*

Хліб – це саме життя, його обожнюють і звеличують, навколо нього зосереджується все існування людини, йому підпорядковуються час і простір. Тому і культура наших пращурів була хліборобською. До хліба українці віддавна ставилися з особливою пошаною.

Хліб – усьому голова. У цьому прислів'ї відображено великий досвід і важливе життєве правило, осмислення ролі хліба в бутті українців і ставлення до нього кожного з-поміж наших співвітчизників. Людина ж, споживши хліб, вирощуватиме в душі добрі почуття, а в розумі – хвальні думки (За П. Мовчаном).

II. *Творче завдання. Визначте головну думку тексту. Поясніть виділене у тексті прислів'я, наводячи приклади з власного досвіду та згадавши трагічні сторінки нашої історії (Голодомор, Друга Світова війна, російсько-українська війна тощо).*

І. Прочитати текст, визначте його головну думку. Ця інформація для вас відома чи нова? Запишіть числівники словами. З'ясуйте їх морфологічні ознаки і синтаксичну роль.

Хто хоч раз побував у Карпатах, той ніколи не забуде смерекових шат, які сповивають гори від долів до верховин. Саме смерека є основною лісотвірною породою Карпатських гір. Сьогодні вона займає 40,4% укритаї лісом площі українських Карпат, а запаси її деревини становлять понад 126 млн. метрів кубічних.

Щоб це дерево виросло до 35 м, потрібно 100 років. У віці 120-130 років воно сягає заввишки 40 м. У Рахівському лісокомбінаті є екземпляри заввишки 50 м і діаметром 180 см. Їхній вік – 300-350 років! Окрім Карпат та Прикарпаття, смереку як декоративну породу культивують на всій території України (З журналу).

*ІІ. **Творча робота.** Складіть розповідь «Зелені скарби Карпат», уживаючи числівники.*

І. Прочитайте виразно текст, приділяючи особливу увагу правильній вимові числівників. Замініть числа словами, випишіть числівники, групуючи їх на кількісні та порядкові.

Знати, як свої п'ять пальців. Працювати до сьомого поту. Хто перший приходить, тому першому і подадуть. Сім п'ятниць на тиждень. Одна ластівка не робить весни. Мати однією рукою б'є, а другою гладить. Ліпше десять приятелів, ніж один ворог. Краще на п'ять хвилин раніше, ніж на хвилину пізніше. В ліс їдуть, а на трьох одну сокиру беруть. Всім по сім, а мені таки вісім. 11. Вип'є і з'їсть за трьох дурних і за себе, четвертого. 12. День гуляє, три слабий, а на п'ятий – вихідний. 13. Сто карбованців давали, тільки з кармана не виймали. 14. Раз опечешся, другий – остережешся (Нар. тв.).

ІІ. Провідмініайте виділені числівники. Зробіть висновок про особливості відмінювання кількісних та порядкових числівників.

III. Розіграйте діалог, обмінюючись планами на завтра. Вживайте числівники та позначення часу.

IV. Обмінюйтеся згадками про ситуації, коли вам хотілося зупинити час.

7 клас

Морфологія. Орфографія

Дієслово

I. Прочитайте речення. Поясніть значення виділених слів. Спишіть, вставляючи потрібні за змістом дієслова у формі теперішнього часу. Поясніть написання -ть, -ться у кінці дієслів. Виділіть закінчення, визначте особу і число. Які з дібраних дієслів ужиті в переносному значенні? Вкажіть у тексті уособлення.

Перекотиполе, **яничарами**, **манкрути**... Так (...) людей без національної честі й гідності. Вони (...) на тяжку **недугу** безбатченківства. Хворим, як правило, (...). їх (...). та на корені **безбатченківства** (...) зрада. Україна (...) манкрутів своїм хлібом, (...) своїм материнським теплом, але не (...) ними як матір. Хвороба це тяжка, **ядуча** і (...) не просто. Хоч Україна, як і кожна мати, на видужання дітей своїх (...) (За В. Морозюком).

Для вставок: називають, хворіють, співчують, жаліють, виростає, годує, обігриває, не сприймається, виліковується, сподівається.

Творче завдання. Складіть твір-мініатюру (4–5 речень) на тему “Шумить дощ...”, використовуючи дієслівні форми теперішнього часу.

I. Прочитайте текст. Що нового ви дізнались? Запропонуйте заголовок до тексту. Випишіть з тексту дієслівні форми. Назвіть їх морфологічні ознаки та визначте синтаксичну роль.

Прокидаюсь на березі Десни під дубом. Сонце високо, косарі далеко, коси дзвенять, коні пасуться. Пахне в'ялою травою, квітами. А на Десні краса! Лози, висип, кручі, ліс – все блищить і сяє на сонці. Стриваю з кручі в пісок до Десни, миюся, п'ю воду. Вода ласкава, солодка. П'ю ще раз, убрівши по коліна і

витагнувши шию, як лошак, потім стрибаю на кручу і гайда по сінокосу. І вже я не ходжу, а тільки літаю, ледве торкаючись луку. Вбігаю в ліс – гриби. У лози – ожина. В кущі – горіхи. В озері воду скаламучу – риба.

Отак я раюю днів два або три, аж поки не скосять траву. Ношу дрова до куреня, розводжу огонь, чищу картоплю (О. Довженко).

I. Прочитайте слова вголос. Від поданих дієслів утворіть усі можливі форми часу, поясніть особливості їх творення.

Зв'язати, мерзнути, створити, брати, забрати, гнути, поливати, жбурляти, дати, подати, творити, створити, складати, нести, стрибати, пострибати, плакати, заплакати.

Від яких дієслів не можна утворити форми теперішнього часу, чому. Усно складіть з ними речення, у яких би форми одного часу вживалися у значенні іншого.

I. Прочитайте речення, знайдіть з-поміж них безособові та выпишіть. З'ясуйте лексичне та граматичне значення безособових дієслів, визначте їхню синтаксичну роль. Обґрунтуйте свій вибір.

А в очеретах реве, стогне, завиває, лози нагинає. См..ркалося... огонь огнем кругом запалало. І см..ркає, і світає, день божий минає... (З тв. Т. Шевченка). Од голосу пащить і віє солодким запахом в..шень (М. Рильський). Можна вибрать друга і по духу брата, та (не)можна рідну матір вибирати. Повільно йшли мовчазні до перону. Ні перед ким (не)станеш спину гнути, (не)віддасися ворогу в ясу, якщо ти зміг, товаришу, збагнути свого народу велич і красу (З тв. В. Симоненка). Люблю, коли хвилі юрбою, шумують, ламаючи лід. Світе калиновий, жити нам ще, жить. Залило водою луки, залило. (З тв. В. Сосюри).

II. Розкрийте дужки, вставте пропущені літери. Поясніть свій вибір.

8 клас

І. Прочитайте вголос текст, дотримуючись норм літературної вимови. Чи є в ньому діалог? Висловіть власну думку щодо прочитаного. Поясніть розділові знаки.

ЩЕДРІСТЬ

Сашкові було весело, такий настрій, коли все здається смішним. Тільки десь у самій глибині свідомості, на самому денці, причаїлися запитання.

– Андрію! Що таке, по-твоєму. Щедрість? Щедра людина, жадібна людина. Думав, коли-небудь?

– Чого це ти? – Андрій комічно підняв брови. – Хіба сам не знаєш?

Підходжу до Петренка на перерві: «Дай, Петренко, гривню». По-людськи прошу. А він минеться: «У мене немає». Я ж сам бачив, як йому в буфеті з п'яти гривень здачу давали.

– Як просто все у тебе виходить, - сказав Сашко. – Дав гривню – щедрий, не дав – жадібний. Петренко, може, і жадібний, я не знаю.

Тільки ж справа не в цьому, не в гривні справа. Хлопці помовчали. Розмова не виходила.

– Трамвай іде! Сідаймо! – схаменувся Сашко.

Андрій першим ускочив у вагон і, перебиваючи шум трамвая, гукнув:

– На обох візьму квитки. Я щедрий.

– Несерйозний ти, - раптом розсердився товариш. – Несерйозний....

ІІ. Які вербальні й/або невербальні дії потрібно виконувати учасникам діалогу, щоб порозумітися або помиритися?

(За Ш. Зільверштайном)

І. Прочитайте речення. Назвіть усі другорядні члени речення. Яке з речень, на вашу думку, найбільш образне? Розкажіть про картину, що постала у вашій уяві після прочитання його.

Сутінок ліг на підсушене роками обличчя (М. Стельмах). 2. Одразу святошне обличчя вмочив у співчуття (М. Стельмах). 3. А тут, добивши слово

до сколотин, всяк хоче правду виказати свою (Л. Костенко). 4. Приходив дощ, пошепотів із листям (Л. Костенко). Вже зірочки на чорнім оксамиті Чумацьким Шляхом розсипають сіль (Л. Костенко). Повітря ще зберігало приємні теплі пахощі літа (А. Курков). Нічка струшувала в росу кришталеві краплини сліз (Т. Чорновіл).

I. Спишіть, вставляючи пропущені букви. Правильність написання перевірте за орфографічним словником. Визначте види речень за метою висловлювання та інтонацією. Яке з поданих речень є риторичним?

З в..ликим пензлем у в..ликих капцях фарбує гном оранжевий дашок (Л. Костенко). Ти від куща червоної калини свою пригаслу душу засвіти (М. Грищенко). З темного моря білявая хвил..чка до приб..режного каменя горн..ться (Леся Українка). Вклоніться, люди, майстрові старому, володареві слова й р..месла! (П. Перебийніс). Дороги нищимо, завалюємо стежки, хоча ніхто за нами не ж..неться (М. Боровко). Хай в маленьких очах відбива..ться світ од маленьких ромашок до стартів в..ликих... (В. Симоненко). Хіба є хто на Землі крилатіший за людину? (О. Гончар).

I. Спишіть речення, розкриваючи дужки. Підкресліть граматичні основи. Над кожним підметом скорочено надпишіть частину мови, якою він виражений. Доведіть, що останнє речення не має підмета.

Хай в маленьких очах відбивається світ од маленьких ромашок до стартів в(е,и)ликих (В. Симоненко). Правічну думу думають ліси, вгрузають в мох столітні дідугани (Л. Костенко). Три зорі грають в грі семибарвистій (А. Гарасевич). «Будь ласка» не кланяється, «спасибі» спини (не)гне (Нар. творчість). Всяк розумний (по)своєму (Нар. творчість). А Шлях Чумацький теплою ст(е, и)жиною вертається в історію назад (О. Пухонська). (Не)розчаруй мене, любове, (не)зрадь мене, (не)обмини (М. Боровко).

II. *Спишіть речення, розставляючи пропущені розділові знаки. Підкресліть головні та другорядні члени речення. Поясніть уживання тире.*

Мій отчий незабутній доме, ти вічний поклик з далини... (Р. Братунь).
Я мала кровинка в твоїх венах, де слов'янська зав'язь не згаса (Д. Луценко). Твої села барвисті, юний гомін в місті, в ліхтаревім намисті, Україно моя! (В. Сосюра). А зачарована Десна безмежно гарна, як весна (А. Лемпіцький).
Дружини, матері, кохані хранительки тепла і чар (М. Бровко). Богатство, чорнобров'я ось краса мого народу (П. Тичина).

I. *Прочитайте прислів'я. Як ви розумієте їх зміст? Поясніть, у яких із них потрібно поставити тире і чому. Свою думку обґрунтуйте.*

Осот і лобода для льону біда. Учений без діла хмара без дощу.

У поганого майстра і пилка крива. Паляниця хлібові сестриця. Темної ночі і маленький вогник як сонце. З поганого куща і ягода кисла. Ніч ночувати не вік горювати. Голодному світ не милий. Море перепливти не поле перейти. Любити людей це щастя.

II. *Напишіть невеликий твір (6-7) речень, останнім або першим реченням якого було б одне із поданих прислів'їв.*

I. *Спишіть речення, підкресліть однорідні означення однією лінією, а неоднорідні – двома. Поставте розділові знаки між однорідними означеннями. Прочитайте речення з правильною інтонацією.*

Тепла липнева ніч пролітає садками, посадками, скиртами в полях (О. Гончар).
Абрикоса росте, промениста натхненна крислата... (О. Головка).
3. У верхній Хортиці стоїть і досі могутній запорозький дуб, про який існує чимало переказів і легенд (І. Шаповал).
На луках зима вислала свої холодні білі полотна (І. Цюпа).
Ясні охоплені багрянцем гори стояли до самого небокраю (О. Гончар).

9 клас

I. Прочитайте речення. Визначте супірядні частини, засоби зв'язку їх із головною частиною і між собою. Установіть тип підрядних частин.

І встає проти кривди й злоби. Мій ослаблений сонцем гнів, Щоби спав ти спокійно, щоби Ти сміявся і жебонів (В. Симоненко). Не знаю я, що буде після нас, в які природа убереться шати. Коли ж у Гриця вибилось навуся і Чураївна стала на порі, - то полюбила хлопцеві Маруся, - могли б лише радіти матері. Чутки ходили, що Павлюк не виждав, що ті Кумейки – то кривавий сніг (Л. Костенко).

I. Спишіть речення. Визначте вид підрядності, засоби зв'язку супірядних частин із головною. Накресліть схеми речень.

I. Не одлюби свою тривогу ранню,
- той край, де обрію хвиляста каламуть,
де в надвечір'ї вітрової тчуть
едвабну сизь, не віддані ваганню.

(В. Стус)

II. І знов стара до хати
Чимдуж чимчикувала,
Де бусол і криниця,
Де кіт її й корова...

(І. Драч)

III. Де слъози любили вогонь і печаль,
Де рвало серця і мінявся фарватер,
Ти коло мене стоїш – оператор.

(М. Вінграновський)

I. Спишіть, уставляючи пропущені букви, розставляючи розділові знаки. Яку функцію виконує у цих реченнях інтонація переліку. Підкресліть

граматичні основи. Схарактеризуйте безсполучникові складні речення за схемою синтаксичного розбору.

Думає сонце житом – пш...ницею
Думає туча рясними дощ...ми
Думає скеля ж...вою кр...ницею,
Що ж...бонить ручаєм між кущ...ми
Думає осінь кл...новим золотом
Думають в..рби в...рбовим пухом
Думає кузня к...вадлом і молотом
Думає кол...со вічним рухом...

(М. Руденко)

І. Прочитайте текст. Проаналізуйте мовленнєву ситуацію на предмет дотримання принципів ведення конструктивного діалогу. Які мовленнєві тактики використав Прокіп? Чи доречними вони виявилися? Поширте текст, переконливими аргументами та прикладами про вікові обмеження й доцільність татуювання.

– Роман! – простягнув долоню юний клієнт.
– Розумієш! – навіщось сіпнув себе за бороду Прокіп.
– Я зазвичай не роблю тату особам до вісімнадцяти...
– От воно що! – скочив зі свого місця Ромко. – Я ще маленький для серйозних рішень! Мамин синочок...

...Прокіп заварив чай і поставив на столик надщерблену тарілку з трохи підсохлим печивом.

– А ти як свою першу татуху вибирав, Прокопе? – звернувся Роман до бородатого.

– Я свою першу?! – навіщось перепитав Прокіп. – Років у дванадцять в дівчинку одну закохався. Додумався ото (показав на руку) вирізати лезом її ім'я та втерти в ті ранки чорнило з ручки. Кілька тижнів ховав від усіх, поки зажило!

– А потім?

– Потім? Мама побачила. Пемзою відтерти хотіла. І у неї вийшло. Шрам довго був...

– Я б тобі порадив, Романич! Ти вдома сядь, подумай, з батьками обговори. Вони трохи більше на світі живуть, може, щось підкажуть, – підморгнув майстер. – Аби не вийшло, як у мене, – похитав головою.

– З батьками? – задумливо промовив хлопець. Тут без варіантів. Ми з ними в паралельних світах живемо, – подивився прямо в очі Прокопу.

– Іноді і паралельні перетинаються, – поклав руку на плече бородатий. – Одне слово, надумаєш – приходь (*За С. Грідиним*).

ВИСНОВОК

В умовах компетентнісної парадигми навчання, запровадження дистанційної форми вектор освітнього процесу, що впродовж багатьох років базувався на знаннях, змінився; навчання стає практико орієнтованим. У цьому контексті особливої актуальності набуває проблема розроблення ефективних механізмів формування компетентного учня, готового повноцінно соціалізуватися, бачити своє місце в суспільстві, впливати на нього й активно долучатися до всіх його процесів. Пріоритетним завданням стає пошук оптимальних методів і прийомів формування ключових компетентностей здобувачів освіти в процесі навчання української мови.

Як слушно зазначає О. Кучерук, перехід від інформаційно-репродуктивних методів до реалізації антропоцентричної моделі організації освітнього процесу забезпечується застосуванням різних методів, орієнтованих на інтереси особистості, підвищення мотивації учіння, спрямованих на активізацію навчання, самоосвіту, розвиток внутрішньої культури, творчої мовленнєво-мисленнєвої діяльності, вироблення навичок ефективного спілкування та ін., тобто не на окремі знання і вміння, а на формування компетентної особистості, суттєвим показником якої була б її духовність [2, с. 60]. З огляду на суб'єкт-суб'єктний характер освітнього процесу назріла потреба говорити не тільки про методи навчання, а й про методи учіння, доповнення традиційних методів психологічними прийомами, спрямованими на формування життєво важливих умінь і навичок та особистісних рис здобувачів освіти.

У доборі методів доцільно враховувати висновки науковців про те, що значний когнітивно-розвивальний потенціал мають практичні методи, зокрема, метод проєктів, метод вправ, ситуаційний, дидактичні ігри, висування гіпотез тощо. Необхідно брати до уваги й те, на досягнення якого освітнього результату буде спрямовано той чи той метод, як метод забезпечуватиме формування предметної і ключових компетентностей учнів.

Із початком повномасштабного вторгнення російського агресора на територію України особливо гостро відчутна проблема ефективної організації освітнього процесу, спрямованого на формування компетентного мовця – патріота своєї держави, який не тільки послуговується нею, а й має мовну стійкість, поважає, шанує державну мову, дбає про її розвиток. Нагальною вимогою часу є формування у здобувачів освіти внутрішньої мотивації до вивчення української мови; ціннісного ставлення до державної мови, набуття суб'єктного досвіду послуговування нею в різних сферах суспільного життя; надання знанням і вмінням з української мови функційності, дієвості.

Отже, компетентнісна парадигма вплинула на добір методів навчання української мови: традиційні методи зазнають трансформацій, доповнюються психологічними прийомами, що зумовлено необхідністю посилення активності учнів, підвищення мотивації до опанування предмета. Лінгводидакти шукають оптимальні методи і прийоми формування предметної й ключових компетентностей у процесі навчання української мови, однак нині відсутня єдина класифікація, спостерігається термінологічна невизначеність у назвах методів, що ускладнює роботу вчителів-словесників.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексюк А. М. *Загальні методи навчання в школі*. Київ: Рад. школа, 1981. 206 с.
2. Біляєв О. М. *Сучасний урок української мови*. Київ: Рад. школа, 1981. 176 с.
3. Бондар С. П. Методи навчання. *Енциклопедія освіти*. Акад. пед. наук України; головний ред. В. Г. Кремень. К.: Юрінком Інтер, 2008. С. 492–494.
4. Бондаренко Н. В. Методи навчання української мови крізь призму компетентнісного підходу. *Дивослово*. 2013. №12. С. 2–7.
5. Бондаренко Н. В. Традиційний метод розповіді у сучасному навчанні мови. *Методи навчання української мови: сучасний контекст*: збірник матеріалів круглого столу, присвяченого пам'яті члена-кореспондента НАПН України, доктора педагогічних наук, професора Біляєва Олександра Михайловича (25 березня 2021 р., м. Київ) . Педагогічна думка, м. Київ, Україна, С. 8–13.
6. Галаєвська Л. В. Метод бесіди у традиційному навчанні мови. *Методи навчання української мови: сучасний контекст*: збірник матеріалів круглого столу, присвяченого пам'яті члена-кореспондента НАПН України, доктора педагогічних наук, професора Біляєва Олександра Михайловича (25 березня 2021 р., м. Київ) . Педагогічна думка, м. Київ, Україна, С. 13–16.
7. Галаєвська Л. В. Ситуативні завдання у формуванні культури спілкування на уроках української мови в старшій школі. *Анотовані результати науково-дослідної роботи Інституту педагогіки НАПН України за 2011 рік*: наукове видання. К., Ін-т педагогіки, 2012. С. 146–147.
8. Галаєвська Л. В. Методи активного навчання української мови в школі (на матеріалі синтаксису й пунктуації). *Українська мова та література в школі*. 2016. № 6. С.16–21.

9. Галаєвська Л. В. Ситуаційні завдання у формуванні культури спілкування на уроках української мови в старшій школі. *Українська мова і література в школі*. 2011. №6. С. 22–28.
10. Галаєвська Л. В. Роль інтерактивного навчання в розвитку комунікативної компетентності учнів. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка: Педагогічні науки*. 2019. №3 (326) травень. С. 126–134.
11. Голуб Н. Ситуаційний метод на уроках української мови в школі. *Українська мова і література в школі*. 2013. № 7. С. 18J23.
12. Голуб Н.Б., Горошкіна О.М. *Концепція навчання української мови учнів ліцею*. Київ: Педагогічна думка. 2019. 56 с.
13. Голуб Н. Б., Новосьолова В. І., Шелехова Г. Т., Ярмолюк А. В. *Навчання української мови учнів 5 класу на засадах компетентнісного підходу: посібник*. Київ, 2017. 144 с.
14. Голуб, Н. Б. Метод проектів на уроці української мови в школі. *Українська мова і література в школі*. № 8, 15–19.
15. Гончаренко С.У. Метод. *Енциклопедія освіти* ; гол. ред. В.Г. Кремін. Київ: Юрінком. 2008. С. 487.
16. Гончаренко С. У. Метод проектів. *Український педагогічний словник*. К., 1997. С. 205.
17. Горошкіна О. М., Бондаренко Н. В., Попова Л. О. *Методи компетентнісно орієнтованого навчання української мови в ліцеї*. Київ: КОНВІ ПРІНТ, 2020. 128 с.
18. Горошкіна О. М. *Лінгводидактичні засади навчання української мови в старших класах природничо-математичного профілю: монографія*. Луганськ: Альма-матер, 2004. 362 с.
19. Донченко Т. До проблеми методів навчання української мови. *Українська мова та література в школі*. 2005. № 7. С. 2–5.
20. Дмитровський Є. М. *Методика викладання української мови в середній школі*. Київ: Рад. школа, 1965. 286 с.

21. *Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти*.
URL : http://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/28030/
22. Закон України «Про освіту». Режим доступу:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
23. *Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання*. К.: Ленвіт, 2003. 273 с., с. 141.
24. Кучерук О.А. Сучасні тенденції вдосконалення змісту і методів україномовної освіти. *Наука і освіта*: наук.-практич. журнал Південного наукового Центру НАПН України. 2013. № 5, липень-серпень. С. 58–62. Серія: Психологія і педагогіка. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/10092/1/%D0%A1.3.pdf>
25. Кучерук О. А. Концепція системи методів навчання мови в основній школі. *Українська мова і література в школі*. 2008. № 7-8. С. 10–16.
26. Кучерук О. Л. *Система методів навчання української мови в основній школі: теорія і практика*: монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. 420 с.
27. *Лінгводидактика (курс лекцій)*: [навч. посібник для студентів філологічних спеціальностей ВНЗ] / О.І. Потапенко, Л.П. Кожуховська, Т.І. Товкайло, Т.В. Чубань. Київ: Міленіум, 2005. 402 с.
28. Лукач С. П. *Бесіда на уроках мови*. Київ: Рад. школа, 1990. 112 с.
29. *Методика навчання рідної мови в середніх навчальних закладах* / за ред. М.І. Пентилюк: Підручник для студентів-філологів. Київ: Ленвіт, 2004. 264 с.
30. *Методика викладання української мови в середній школі: навчальний посібник для студентів педагогічних інститутів* / І. С. Олійник, В. К. Іваненко, Л. П. Рожило, О. С. Скорик; за ред. І. С. Олійника. 2-е вид., переробл. і допов. Київ, Україна: Вища школа. 1989.
31. Новосьолова В. І. Адаптація методів навчання української мови до умов воєнного часу. *Проблеми сучасного підручника*. № 28, С. 90–98.
<https://doi.org/10.32405/2411-1309-2022-28-90-98>

32. Новосьолова, В.І. Методи, прийоми й засоби навчання у процесі формування лексичної компетентності учнів 5–7 класів. *Українська мова і література в школі*. 2014. № 3, 19–23.
33. Онищук В. О. Дидактичні основи засвоєння учнями мовних навичок і умінь. *Українська мова і література в школі*. 1971. № 3. С. 48–53.
34. Підласий І. П. *Практична педагогіка або три технології: інтерактивний підручник для педагогів ринкової системи освіти*. Слово. 2004. 616 с.
35. Пометун О. І. *Енциклопедія інтерактивного навчання*. Київ, 2007. 144 с.
36. Попова Л. О. Класифікація засобів компетентнісно орієнтованого навчання української мови. *Українська мова і література в школі*. 2019. № 4. С. 2–3.
37. Пометун О. І. Активні й інтерактивні методи навчання: до питання про диференціацію понять. *Шлях освіти*. 2004. № 3. С. 10–15.
38. Савченко О. Я. С 13 *Дидактика початкової школи: Підручник для студентів педагогічних факультетів*. К.: Генеза, 2002. 368 с.
39. Сухомлинський В.О. Відповідність методів навчання змісту і меті уроку. *Радянська школа*. 1959. № 11 С. 9–12.
40. Топузов О. М. Проблемна ситуація в теорії проблемного навчання. *Шлях освіти*. 2007, 1, 12–16.

ВИРОБНИЧО-ПРАКТИЧНЕ ВИДАННЯ

Галаєвська Людмила Вікторівна

Застосування методів компетентнісно орієнтованого навчання української мови в гімназіях і ліцеях в умовах воєнного стану

Методичні рекомендації

Електронне видання

Обсяг вид. 2,4 авт. арк.

ТОВ «ВИДАВНИЧИЙ ДІМ «ОСВІТА»

Свідоцтво «Про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру

Видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції»

Серія ДК № 6109 від 27.03.2018 р.

Адреса видавництва: 03057, м. Київ, вул. Олександра Довженка, 3

www.osvita-dim.com.ua